

////////////////////////TUDOMÁNYOS CIKK////////////////////////////////////

Környezeti fenntarthatóság a Közös Agrárpolitikában és az EU-taxonómiában

LÁMFALUSI IBOLYA – HÁMORI JUDIT – RÓZSA ANDREA – GODA PÁL

Kulcsszavak: Közös Agrárpolitika, EU-taxonómia, mezőgazdaság, fenntarthatóság
JEL-kód: Q02, Q1, Q18, Q51

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az Európai Zöld Megállapodás, amely az Európai Unió (EU) hosszú távú stratégiája a Párizsi megállapodásban vállalt klímasemlegességi célok 2050-re történő elérése érdekében, komoly környezeti elvárásokat támaszt a gazdasági szereplőkkel szemben. Az agrár- és élelmiszer-ellátási láncok szereplőinek már nemcsak a Közös Agrárpolitika (KAP) szabályozásán keresztül kell megfelelniük a zöld követelményeknek, hanem a piaci finanszírozás is átalakulóban van az EU-taxonómiarendelet következtében. Felvetődik a kérdés, hogy az EU-taxonómia támasztotta környezeti elvárások és a KAP zöld célkitűzései a 2021–2027 közötti időszakban mennyire vannak összhangban. Tanulmányunkban ezen két zöld követelményrendszert hasonlítottuk össze a KAP indikátorkészlet segítségével.

Az eredmények rámutattak arra, hogy a Közös Agrárpolitika és a taxonómiarendelet célrendszerei nagyrészt megfeleltethetők egymásnak, a legtöbb indikátor illeszkedik az egyes taxonómiai célterületekhez és azok aldimenzióihoz, illetve azok között mélyebb tartalmi összefüggések is kimutathatók, mint ahogyan az a célkitűzések megnevezéséből feltételezhető lenne. Ugyanakkor kiemelendő, hogy az indikátorok eltérő mértékben lehetnek alkalmasak az egyes taxonómiai célok mérésére, részben számosságuk, részben jellegük miatt (a KAP programszintű értékelést célzó indikátorai üzemszinten nem értelmezhetők). Emellett elemzésünk eredményei alapján a KAP környezeti indikátorkészlete nem fedi le a teljes értékláncot a termőföldtől az asztalig, az élelmiszeripar esetében hangsúlyosabb szerepet kapó körforgásos gazdaságra való átállás mérésére nincsen megfelelő számú indikátor, így ehhez további mutatók kidolgozására van szükség.

BEVEZETÉS

Az EU Közös Agrárpolitikája 1962-ben született meg és céljait kezdetben az élelmiszerbiztonság stabilitásának megeremtése érdekében gazdasági-pénzügyi törekvések határozták meg elsősorban, úgymint a termelékenység növelése, a piacok stabilizálása

vagy a mezőgazdaságból élők számára elfogadható életszínvonal biztosítása. A KAP-nak az elmúlt mintegy hatvan évben – a folyamatban lévővel együtt – hat nagy reformja volt, melyek során a környezeti célok mind hangsúlyosabbá váltak. Ebből adódóan az ágazati szereplők folyamatosan egyre erősödő zöld elvárásoknak igyekeztek megfelelni.

Az EU éghajlat- és környezetvédelmi kihívásokra adott válasza, az európai zöld megállapodás (*European Green Deal*), amely a korábbiakhoz képest sokkal ambiciózusabb zöld célkitűzéseket fogalmaz meg a tagországok felé. Nem csupán a KAP-támogatások kondicionalitása válik „zöldebbé”, hanem a piaci finanszírozás is, amelyet az EU-taxonómiarendelet határoz meg. A taxonómiarendelet-tervezet (2020/852 EU rendelet) mezőgazdaságra és élelmiszeriparra vonatkozó részletszabályai – az erdészetten és a környezetvédelmi, valamint helyreállítási tevékenységeken kívül – elhalasztásra kerültek a Közös Agrárpolitika még folyamatban lévő tárgyalásaira való tekintettel. Az agrár- és élelmiszer-ellátási láncok szereplői számára kiemelt kérdés, hogy a KAP célrendszere és a taxonómiai célkitűzések mennyire vannak átfedésben, és hogy ez utóbbinak az agráriumban való érvényesítése mennyiben állítja új kihívások elé a gazdálkodókat és az értéklánc többi szereplőjét.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az irodalmi áttekintés első részében az EU környezeti politikájának fejlődését mutatjuk be, majd a KAP környezeti célrendszerét ismertetjük, végül a taxonómiarendelet tartalmára térünk ki.

Az Európai Unió környezeti célkitűzései

Az 1970-es évektől napjainkig az EU az ENSZ környezeti célkitűzéseire igazodva hét környezetvédelmi cselekvési programot alkotott meg (Pelle, 2008; Pánovics, 2020). Az európai környezetvédelmi kezdeményezések alapját az ENSZ által szervezett környezetvédelmi világkonferenciák (Stockholm, 1972; Rio de Janeiro, 1992, majd 1997 után az ún. *Conference of the Parties* (COP) évenkénti világcsúcstalálkozók, legutóbb 2022. novemberben a Sharm El-Sheikhben megtartott COP27 konferencia) eszmei mondanivalója és céljai képezték (Kozma, 2020; United Nations, 2022a). Jelenleg a nyolca-

dik környezetvédelmi cselekvési program (EU 2022/591 határozata) van folyamatban, amely a 2021–2030 közötti időszakra vonatkozik.

Az 1970-es évektől a gazdasági növekedés korlátainak felismerésével (Meadows et al., 1972) egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a harmonikus fejlesztési és fejlődési elképzelések. A kizárólag csak a gazdasági növekedést előírányzott törekvések megdőlni látszódtak, a gazdasági növekedés túlértékelését felváltandó a környezet és a társadalom szerepének fontosságát előtérbe helyező újabb szemléletek jelentek meg (Goda, 2012). Az ezredfordulóig tartó időszakban világszerte, beleértve az EU-t is, főként az eszmei célok dominanciája, valamint az elméleti, fogalmi keretrendszer kialakítása volt meghatározó. Az EU-n belül a környezet- és gazdaságpolitika hangsúlyai dinamikusán változtak, egyrészt a világszintű folyamatokhoz, másrészt a belső pénzügyi feltételekhez igazodva. Az első két cselekvési programban az EU az ökológiai egyensúly megőrzését, a természeti erőforrások észszerű hasznosítását, a szennyezés megelőzését és a hatékony hulladékkezelést tűzte ki célul, továbbá szektorális és jogi szabályozásokat vezetett be a víz-, levegő- és zajvédelem területeire is (Pelle, 2008). 1986-tól a környezeti politika bekerült a közös politikák közé, ugyanakkor – egy szemléletváltás hatására – az egységes belső piac és a gazdasági növekedés fő céljai alá rendelődték. A konkrét ágazatokat érintő környezeti szabályozások jogszabályi határértékeknek való megfeleléseket tartalmaztak, így a hangsúly a környezet általános minőségének védelméről elterelődött. A továbbiakban a közös környezeti politika célrendszere a gazdasági szempontoktól a fenntarthatóság irányába fordult (Kiss, 2009; Karcagi-Kováts, 2011). Ebben az időszakban fogalmazódott meg először, hogy a környezeti célokat pénzügyi támogatási alapok alkalmazása nélkül lehetetlen elérni, így az EU közös költségvetésében meg kell növelni a környezetvédelem direkt támogatását,

továbbá a legnagyobb támogatási rendszerekben, így a KAP-ban is érvényesíteni kell a környezeti szempontokat (Mizik, 2019). Az ENSZ Környezetvédelmi és Fejlődési Világbizottsága 1987-ben nyilvánosságra hozta a Közös jövőnk című tanulmányát, az ún. Brundtland-jelentést (RWCED, 1987), ami egy részletes politikai terv a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban. Az Európai Unióban az ezredfordulóig összesen öt környezeti cselekvési program zajlott le, melyek célkitűzései részben összhangban voltak a Brundtland-jelentéssel, azonban szakpolitikai áttörés nem következett be.

Az ezredfordulót követő évtizedben, a fenntartható fejlődés stratégiai követelményeivel immár egyre szorosabb viszonyban a környezeti kérdések ismét hangsúlyosabbá váltak és négy fő célkitűzés fogalmazódott meg: a klímaváltozás kezelése, a természet és biodiverzitás védelme, az egészség és életminőség javítása, valamint a természeti erőforrások hatékony felhasználása és a hulladékkezelés (Kurrer, 2021). Ebben az időszakban két KAP-reform is lezajlott, melyekre már erőteljesen hatott a természeti környezet védelmének és a biodiverzitás javításának követelménye (Kengyel, 2022).

A nagy fordulatot globálisan és az EU-ban is a 2015–2016-os évek nagy hatású, kötelező érvényű környezeti szabályozásai hozták meg. Ezekben az években európai szinten egyszerre zajlott a hetedik környezetvédelmi cselekvési program, az ötödik KAP-reform bevezetése és a fenntarthatósági hármas (környezeti-társadalmi-gazdasági) célrendszerhez tartozó pénzügyi források kialakításának folyamata. Méréföldkőnek tekinthető az ENSZ égisze alatt a fenntartható fejlődés új globális keretrendszerének a 2030-ig tartó időszakra történő elfogadása és a Párizsi megállapodás (Bíró és Szalmáné Csete, 2021). Előbbi mentén jött létre *A következő lépések Európa fenntartható jövőéért* (COM (2016) 739 final) című bizottsági közlemény (Európai Bizottság, 2016), amely összekapcsolta a fenntart-

ható fejlesztési célokat az uniós szakpolitikai pénzügyi keretekkel és a Tanács „megerősítette az unió és tagállamai elkötelezettségét a 2030-ig tartó menetrend teljes, koherens, átfogó, integrált és hatékony végrehajtása mellett” (Dobránszky-Bartus és Valdemar, 2020). E dokumentum tartalmazza a 17 fenntartható fejlődési célt (SDG), amely a 2015-ben lezárult, elsősorban a fejlődő országok problémáira koncentráló 8 milleniumi fejlődési cél (MDG) továbbfejlesztése. Az SDG-k a fejlett országok problémáit is figyelembe veszik és a környezeti szempontok hangsúlyosabban jelennek meg köztük. A 17 fenntartható fejlődési célhoz 169 alcélt társítottak, amihez jelenleg 232 indikátort rendeltek (United Nations, 2022b; KSH, 2022; Kozma, 2020). A Párizsi megállapodás (2016) pedig utat nyitott arra, hogy a 2. cikk (1) c) pontja értelmében „a pénzügyi források áramlása összhangban álljon az üvegházhatású gázok alacsonyabb szintű kibocsátására és az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség fejlesztésére irányuló erőfeszítésekkel”.

Az európai fenntartható jövő víziója magában foglalta a környezeti célkitűzések, a fenntartható mezőgazdaság fejlesztési cél mentén az újabb KAP-reform és a finanszírozás összhangja megteremtésének igényét. Ez a célrendszer immár a környezeti fenntarthatósági célok előtérbe helyezése mentén részben a fenti szabályozások elveivel igazodott, részben pedig a hetedik környezetvédelmi cselekvési program egyes célkitűzéseinek sikertelensége okán fogalmazódott meg. Bár a végrehajtási időszak és a tervek összhangban voltak a pénzügyi kerettel, mégis a cselekvési program hármas tematikus célkitűzése közül az uniós természeti tőke védelme, megőrzése és fejlesztése kiemelten problematikusnak bizonyult. Az értékelő jelentés kiemelte azt is, hogy a KAP különleges kihívást jelent mind az EU környezetpolitikái ismeret- és tudományos alapjának javítása, mind pedig a környezetvédelem integrációjának és a szakpolitikák

koherenciájának növelése terén. Ugyanakkor a jelentés azt is hangsúlyozta, hogy a megoldás részeként a mezőgazdaságot és a gazdálkodókat is figyelembe kell venni, hiszen az élelmezésbiztonság jelenlegi és jövőbeni megóvása mellett a jobb minőségű és nagyobb mennyiségű élelmiszer és mezőgazdasági nyersanyag biztosítása a világ egyre növekvő népessége számára közös érdek, ami környezetbarát gazdálkodási módszerekhez kapcsolódó további kezdeményezéseket és támogatásokat igényel (Európai Parlament, 2018).

Az Európai Bizottság 2019 végén megjelentette az európai zöld megállapodás című közleményét (COM(2019) 640 final), melynek célja az éghajlat- és környezetvédelmi kihívások hatékony és immár elsődleges kezelése volt. A megállapodás célul tűzte ki az Európai Unió klímasegélyességét 2050-re, valamint megalapozta, hogy a klíma- és környezetvédelem témája köré kezdjenek el szerveződni a szakpolitikák és a jogalkotási folyamatok. Az EU taxonómiairövidlete révén 2020-ban a Párizsi megállapodás céljaival összhangban lévő finanszírozási háttér is létrejött.

Az európai zöld megállapodás nyolc szakpolitikai területre vonatkozóan javasolt új intézkedéseket, amelyet az Európai Bizottság közleményekben erősített meg¹:

- az EU 2030-ra és 2050-re vonatkozó éghajlatvédelmi törekvéseinek fokozása,
- az ipar mozgósítása a környezetbarát és körforgásos gazdaság érdekében,
- tiszta, megfizethető és biztonságos energiellátás,
- energia- és erőforrás-hatékony építés és korszerűsítés,
- a fenntartható és intelligens mobilitásra való áttérés felgyorsítása,

- szennyezőanyag-mentességi célkitűzés a toxikus anyagoktól mentes környezetért,
- az ökoszisztémák és a biológiai sokféleség megóvása és helyreállítása,
- a termelőtől a fogyasztóig: méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszer kialakítása (Elekházy, 2020).

A bizottsági közlemények közül a KAP-reform szempontjából kiemelt jelentőségű az agrárterületeket leginkább érintő „termelőtől a fogyasztóig” stratégia és az azzal egy napon elfogadott új biodiverzitás stratégia.

Az aktuális nyolcadik környezetvédelmi cselekvési program tehát a fenti folyamatokból következően jelenleg nem tölt be vezető szerepet az EU fenntarthatósági politikájában, hanem a központi jelentőségű európai zöld megállapodáshoz, a megújuló KAP-hoz és az EU-taxonómiához szervesen csatlakozó szakpolitikát képvisel, azaz a céllal, hogy felgyorsítsa az átmenetet egy klímasegélyes, erőforrás-hatékony és regeneráló gazdaság felé, egészséges ökoszisztémák kialakítása révén (2022/591 EU határozat).

Zöld követelmények a Közös Agrárpolitikában

Az Európai Bizottság a fenntartható mezőgazdaság és élelmiszer-termelés érdekében a 2021–2027-es időszakra – összhangban az európai zöld megállapodással – egy méltányosabb, környezetbarátabb és teljesítményorientáltabb agrárpolitikát fogadott el.

Az Európai Bizottság 2017. november 29-én kiadott *Az élelmiszer-ágazat és a mezőgazdaság jövője* című közleményében lefektette a KAP fennmaradását biztosító

¹ Fenntartható Európa beruházási terv (COM(2020) 21 final) (Európai Bizottság, 2020c), a Méltányos átállási mechanizmus (COM(2020) 22 final) (Európai Bizottság, 2020d), az Európai klímairövidlet (COM(2020) 80 final), az Új európai iparstratégia (COM(2020) 102 final) (Európai Bizottság, 2020e), ezen belül Európa digitális jövőjének megtervezése (COM(2020) 67 final) (Európai Bizottság, 2020f), továbbá a Körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési terv (COM(2020) 98 final) (Európai Bizottság, 2020b), A termelőtől a fogyasztóig stratégia (COM(2020) 381 final) (Európai Bizottság, 2020g), valamint a Biológiai sokféleség helyreállítására irányuló stratégia (COM(2020) 380 final) (Európai Bizottság, 2020h).

I. táblázat

A KAP egyedi célkitűzései
(The specific objectives of the CAP)

Gazdasági fenntarthatósági célkitűzések	<p>1. célkitűzés: A gazdaságok fennmaradását biztosító jövedelemnek és a mezőgazdasági ágazat rezilienciájának a támogatása uniószerzte a hosszú távú élelmezésbiztonság és a mezőgazdasági diverzitás fokozása, valamint az uniós mezőgazdasági termelés gazdasági fenntarthatóságának biztosítása céljából.</p>	10. célkitűzés: Tudásátadás, digitalizáció, innováció
	<p>2. célkitűzés: A piacorientáltság fokozása és a gazdaságok versenyképességének növelése rövid és hosszú távon egyaránt, többek között oly módon, hogy nagyobb hangsúlyt kap a kutatás, a technológia és a digitalizáció.</p>	
	<p>3. célkitűzés: Mezőgazdasági termelők helyzetének javítása az értékláncban.</p>	
Környezeti fenntarthatósági célkitűzések	<p>4. célkitűzés: többek között az üvegházhatásúgáz-kibocsátások csökkentése és a szénmegkötés fokozása révén hozzájárulás az éghajlatváltozás mérsékléséhez és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz, valamint a fenntartható energia előmozdítása.</p>	
	<p>5. célkitűzés: A fenntartható fejlődés és a természeti erőforrásokkal – például a vízzel, a talajjal és a levegővel – való hatékony gazdálkodás támogatása többek között a vegyi anyagoktól való függés csökkentésével.</p>	
	<p>6. célkitűzés: Hozzájárulás a biológiai sokféleség csökkenésének megállításához és visszafordításához, az ökoszisztéma-szolgáltatások gyarapítása, valamint az élőhelyek és a tájak megőrzése.</p>	
Társadalmi- vidéki fenntarthatósági célkitűzések	<p>7. célkitűzés: A mezőgazdasági pálya vonzóvá tétele a fiatal mezőgazdasági termelők és az új mezőgazdasági termelők számára és e termelők ágazatban tartása, valamint a fenntartható vállalkozásfejlesztés előmozdítása a vidéki térségekben.</p>	
	<p>8. célkitűzés: A foglalkoztatásnak, a növekedésnek, a nemek közötti egyenlőségnek – és többek között a nők mezőgazdasági tevékenységekben való részvételének –, a társadalmi befogadásnak és a helyi fejlesztésnek az előmozdítása a vidéki térségekben, a körforgásos bioökonómiát és a fenntartható erdészetet is beleértve.</p>	
	<p>9. célkitűzés: Az uniós mezőgazdaság által az élelmiszerekkel és az egészséggel – többek között a magas minőségű, biztonságos és tápláló, fenntartható módon termelt élelmiszerekkel – kapcsolatos társadalmi igényekre adott válasz javítása, az élelmiszer-pazarlás mérséklése, továbbá az állatjólét fokozása és az antimikrobiális rezisztencia elleni küzdelem.</p>	

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet alapján

legfontosabb alapköveket, irányvonalakat. A közlemény alapján az új Közös Agrárpolitikának erőteljesebben kell tükröznie az erőforráshatékonyság, a környezetvédelem és az éghajlatpolitika törekvéseit. A 2021–2027-es tervezési ciklusban, a KAP stratégiai terveket a tagállamok rugalmasabban, nagyobb nemzeti hatáskörrel

készíthetik el, a környezetvédelmi, klímaváltozási és fenntarthatósági célok elérését szolgáló intézkedések egy jelentős részét tagállami hatáskörbe delegálta a Bizottság². Az európai zöld megállapodás alapján az EU-s költségvetési kiadások 30 százalékát az éghajlattal kapcsolatos célkitűzések elérésére kell fordítani, ezen belül a KAP teljes

¹ A tagállami KAP stratégiai tervekben kell felvázolni az I. és II. pillér mentén megvalósítandó célokat (Európai Bizottság sajtóközleménye, 2017a). A stratégiai tervre vonatkozó szabályokat az Európai Parlament és Tanács 2021/2115 számú rendelete határozza meg.

pénzügyi keretösszegének 40 százalékban kell szintén az éghajlati célokhoz hozzájárulnia az ún. zöld felépítmény keretei között. A Bizottság értékeli, hogy az egyes tagországok stratégiai tervei összhangban állnak-e az EU környezetvédelmi és éghajlat-politikai jogszabályaival és kötelezettségvállalásaival, különösen a „termőföldtől az asztalig”, valamint a „biodiverzitás stratégia” 2030-ig kitűzött céljaival.

A KAP az általános célok teljesülését tíz egyedi célkitűzésen keresztül szándékozik elérni, melyek összhangban vannak az európai zöld megállapodás élelmiszerrendszereket érintő törekvéseivel (1. táblázat). Kilenc célkitűzésből három közvetlenül a környezetre és az éghajlatra vonatkozik, de közvetetten ennél több is hozzájárul a klímavédelmi célok eléréséhez (2021/2115 EU rendelet). A 10. célkitűzés (tudásátadás, innováció, digitalizáció fejlesztése) horizontálisan támogatja a célrendszert.

A tagállamoknak a kilenc plusz egy célkitűzés mentén kell kialakítaniuk a stratégiai terveiket (Európai Bizottság, 2020a). A környezeti célok elérése érdekében az Európai Bizottság a KAP I. és II. pillérre is kiterjedő többszintű eszközrendszert alkalmaz, az ún. zöld felépítményt, melynek elemei az alábbiak:

- A KAP I. pillérben a kondicionalitás rendszerében továbbfejlesztések történtek: továbbra is kötelezően meg kell felelni egyrészt a jogszabályban előírt gazdálkodási követelményeknek, valamint a helyes mezőgazdasági és környezeti állapotra vonatkozó előírásoknak (Európai Bizottság, 2019). Az új rendszerben az ambíciózusabb környezetvédelmi törekvések elérése érdekében a területalapú támogatást és a zöldítési támogatást felváltja a fenntarthatóságot elősegítő alap jövedelemtámogatás (*basic income support for sustainability, BISS*) (Agrárminisztérium, 2021).
- Az ökológiai alapprogram (*eco-scheme*) új intézkedésként jelenik meg a 2023

utáni ciklusban. Ennek kifizetéseit a környezetvédelmi és éghajlat-politikai célok elérését segítő gazdálkodást folytató termelők kaphatják. A tagállamok számára kötelezően elérhetővé kell tenni egy vagy több ökológiai alapprogramot, de a gazdálkodók szabadon dönthetnek arról, hogy részt vesznek-e benne. Az önkéntes kötelezettségvállalás és a kifizetés egy évre szól (Európai Bizottság, 2019).

- A KAP II. pillére keretében továbbra is számos eszköz segíti elő a KAP klíma- és környezeti céljainak elérését. Ide tartozik az agrár-környezetgazdálkodási program (AKG), amely az önkéntesen vállalt, környezeti és éghajlati szempontból előnyös, több évre szóló kötelezettségek többletköltségeinek kompenzálására adandó támogatás (Európai Bizottság, 2019; Mizik, 2019).
- A II. pillérből továbbra is támogatható az ökológiai gazdálkodás (fenntartása és az átállás egyaránt), a Natura 2000 hálózatot alkotó területek, a vízkeretirányelvnek megfelelő vízgyűjtők, a környezettel/klímával kapcsolatos beruházások, az állatjólét, genetikai erőforrások megőrzése, konkrét fajok védelme, az erdészeti támogatások, a tudásépítés, innováció, valamint az együttműködések (Európai Bizottság, 2020a).

A célkitűzések irányába tett előrehaladások követése érdekében a tagállamoknak évente jelentést kell készíteniük, az elért eredmények követése pedig egységes indikátorrendszerrel történik, amely eredményorientáltabb megközelítést tesz lehetővé (Mizik, 2019). Az Európai Bizottság kézikönyve ismerteti a KAP eredményességének mérésére használt indikátorok hierarchikus rendszerét (Európai Bizottság, 2017b). Az előző ciklushoz képest felülvizsgált indikátorrendszer összesen 44 eredményindikátorból, 29 hatásindikátorból, 37 outputindikátorból, valamint 38 kontextusindikátorból áll (2. táblázat).

2. táblázat

A KAP-indikátorok típusai és jellemzői
(Types and characteristics of CAP indicators)

Indikátor típusa	Indikátor leírása	Forrás
Kontextusindikátorok (Context Indicators)	Ezen indikátorok segítségével háttérinformációhoz juthatunk egy adott téma mélyebb megértése érdekében, átfogó képet adnak arról a helyzetről, amelyben a politikát végrehajtják. Információt nyújtanak a mezőgazdasági és vidéki statisztikákról és a gazdasági és környezeti trendekről.	KSH, 2019 Európai Bizottság, 2022a Európai Bizottság, 2017b
Kimeneti indikátorok (Output Indicators)	A KAP által támogatott beavatkozások közvetlen kimenetét méri (pl. hektárok száma, projektek, kedvezményezett száma stb.). A beavatkozások és az outputmutatók között „egy az egyhez” kapcsolat áll fenn, azaz minden beavatkozáshoz egy eredmény (output) tartozik.	Európai Bizottság, 2022b
Eredményindikátorok (Result Indicators)	A KAP által támogatott beavatkozások eredményességét mérő mutatók. A célok kitűzésére és a célok felé tett előrehaladás mérésére használják (teljesítményértékelés). Évenkénti jelentésük által követhető a KAP stratégiai tervekben kitűzött célok megvalósításában elért előrehaladás. A rendelet meghatározza a teljesítményvizsgálathoz kötelezően alkalmazandó eredménymutatókat, de ezeken felül más – csak a mellékletben meghatározott – releváns eredménymutatót is lehet alkalmazni. Az eredményindikátorok és az egyedi célkitűzések között közvetlen kapcsolat van, azonban egy eredménymutató több egyedi célkitűzéshez is köthető.	Európai Bizottság, 2022b 2021/2115 EU rendelet
Hatásindikátorok (Impact Indicators)	A szakpolitikai teljesítmény értékelésére szolgál. Ezek többségét már más csatornákon keresztül gyűjtik (pl. európai statisztikák, Európai Környezetvédelmi Ügynökség stb.) és alkalmazzák más jogszabályok vagy a fenntartható fejlődési célok keretében. Az adatgyűjtésre nem feltétlenül kerül sor éves gyakorisággal, előfordulhat két- vagy három-éves kiesés.	2021/2115 EU rendelet

Forrás: a szerzők saját összeállítása

Az EU-taxonómia lényege, fő célkitűzései

Az európai zöld célok megvalósítása érdekében az Európai Bizottság a pénzügyi források fenntartható tevékenységek felé irányuló áramlásának elősegítését tűzte ki célul. A belső piac működését akadályozó tényezők megszüntetése és újbóli megjelenésük megelőzése érdekében a tagállamoknak és az Európai Uniónak egységesen kell értelmezniük a környezeti szempontból fenntartható befektetés fogalmát, amikor nemzeti és uniós szinten bevezetik a pénzügyi piaci szereplők és kibocsátók tekintetében azokat a követelményeket, amelyeket a környezeti szem-

pontból fenntarthatóként forgalmazott pénzügyi termékek vagy vállalati kötvényekkel szemben támasztanak. Egységes kritériumrendszer meghatározása szükséges annak érdekében, hogy az EU tagállamaiban azonos feltételeknek kelljen megfelelni, elkerülve ezzel a „zöldre festéssel” kapcsolatos aggodalmakat, ezáltal erősítve a befektetői bizalmat. Az EU-taxonómia-rendelet (2020/852 EU rendelet) célja az egységes kritériumrendszer meghatározása. A rendelet hat környezeti célkitűzést sorol fel, amelyekhez való lényeges hozzájárulás a valamely tevékenység „zöld” jellegének egyik alapkövetelménye:

- éghajlatváltozás mérséklése,
- éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás,

- vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme,
- körforgásos gazdaságra való átállás,
- szennyezés megelőzése és csökkentése,
- biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása.

A fenntartható gazdasági tevékenység másik kritériuma, hogy az ne sértse jelentősen egyik környezeti célkitűzést sem (*do not significant harm*, továbbiakban DNSH-elv). A gazdasági tevékenység nem minősíthető környezeti szempontból fenntarthatónak, ha az egy célkitűzés esetében javítja a környezeti feltételeket, de valamely másakra gyakorolt negatív hatása jelentős. A rendelet kiterjeszti a jelentős károkozás elkerülése elvének alkalmazását mind a gazdasági tevékenység teljes életciklusán (termelés – felhasználás – életciklus vége) keresztül (vertikális hatálykiterjesztés), mind pedig a reálgazdaság teljes spektrumára (értéklán-cok, modális váltás stb.) (horizontális hatálykiterjesztés). E kibővített hatály alapján egy gazdasági tevékenység akkor tekinthető környezeti szempontból fenntarthatónak, ha – a DNSH elvének megtartása mellett – lehetővé teszi más gazdasági tevékenységek lényeges hozzájárulását, vagy rövid távon lényegesen hozzájárul valamely környezeti célkitűzés eléréséhez, de utóbbi esetben ez a lényeges hozzájárulás várhatóan nem lesz elegendő a végső dekarbonizációhoz. Ezeket a gazdasági tevékenységeket támogató³ és átálláshoz⁴ kapcsolódó tevékenységeknek nevezzük (Dobránszky-Bartus és Valdemar, 2020).

A két kritériumon túl a fenntartható gaz-

dasági tevékenységek társadalmi normákra vonatkozó további követelménye, hogy a gazdasági tevékenységet a minimális biztosítékokkal összhangban végzik, és hogy ezen gazdasági tevékenység megfelel a Bizottság által megállapított technikai vizsgálati kritériumoknak (2020/852 EU rendelet).

A társadalmi normákat illetően a gazdasági tevékenységek csak akkor minősülnek környezeti szempontból fenntarthatónak, ha azokat a multinacionális vállalkozásokra vonatkozó OECD-iránymutatásokkal, valamint az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetének (ILO) üzleti és emberi jogokra vonatkozó irányelveivel összhangban végzik, ideértve az alapvető nemzetközi munkaügyi alapelvekről és munkajogokról szóló nyilatkozatot, az ILO nyolc alapvető egyezményét és az emberi jogok nemzetközi törvényét is (Dobránszky-Bartus és Valdemar, 2020).

A technikai vizsgálati kritériumok ágazati szinten határozzák meg, hogy mit jelent a lényeges hozzájárulás és jelentős károkozás elkerülése. A szakmai átvilágítási kritériumok alapján eldönthetővé válik, hogy az adott gazdasági tevékenység zöld vagy nem zöld tevékenységek közé sorolható. A technikai vizsgálati kritériumokat a Bizottság 2021/2139 felhatalmazáson alapuló rendelete rögzíti, első lépésként az éghajlatváltozás mérséklési, illetve klímaadaptációs célokkal összefüggésben. A fennmaradó négy környezeti célhoz kapcsolódó részletes feltételek megjelenése 2022 második felében vagy 2023-ban várható (Kemény és Molnár, 2022).

A taxonómiarendelet mezőgazdaságra és élelmiszeriparra vonatkozó technikai

³ A támogató tevékenységek olyan gazdasági tevékenységek, amelyek elősegítik, hogy más gazdasági tevékenységek lényeges mértékben hozzájáruljanak a környezeti célkitűzések legalább egyikéhez. A támogató tevékenységet párhuzamosan vagy időben egymáshoz nagyon közel végzik, és kapcsolódik a másik gazdasági tevékenységhez. A támogató tevékenységeket a jogszabály önálló cikkben (16. cikk) definiálja.

⁴ Az átálláshoz kapcsolódó tevékenységek olyan gazdasági tevékenységek, amelyek áthidalják az átmeneti időre addig, amíg a fenntartható tevékenység – a rendelkezésre álló technológia (hiánya) miatt – teljesen ki nem fejlődik. Az átmeneti tevékenységek nem feltétlenül kapcsolódnak a többi gazdasági tevékenységhez sem természetükben, sem idővonalukban (Dobránszky-Bartus és Valdemar, 2020). Az átálláshoz kapcsolódó tevékenységek a rendeletben az egyes célkitűzések részletes kifejtésének utolsó alpontjaként kerültek feltüntetésre.

vizsgálati kritériumainak megállapítása – az erdészetben és a környezetvédelmi és helyreállítási tevékenységeken kívül – elhalasztásra került a Közös Agrárpolitika még folyamatban lévő tárgyalásaira való tekintettel. Az elhalasztás oka, hogy az EU mezőgazdasági miniszterei nem tartották reális elvárásnak a termelőkkel szemben a KAP támasztotta követelményeken túlmutató, speciális elvárásoknak való megfelelést (Kemény és Molnár, 2022). Emellett fontos szempont volt, hogy a különböző eszközök összehangolásával nagyobb koherenciával lehessen elérni a zöld megállapodás környezet- és éghajlatvédelmi törekvéseit (2021/2139 EU rendelet).

Kutatásunk célja a KAP és az EU-taxonómia zöld követelmények összhangjának vizsgálata, vagyis hogy mennyiben egyeztetethetők össze a 2021–2027 közötti Közös Agrárpolitika egyedi célkitűzései a taxonómiarendelethez megfogalmazott célokkal. Az összevetés során a környezeti területre fókuszálunk, ahol a kétféle zöld megközelítés metszetét tárjuk fel, illetve a célkitűzések egyik vagy másik köre alapján le nem fedett területeket/tevékenységeket azonosítjuk be.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Elemzéseinkhez a 2021–2027 közötti időszakra szóló KAP-eredményindikátorokat használtuk fel, melyek az egyedi célkitűzésekkel közvetlen kapcsolatban állnak, a KAP által támogatott beavatkozások eredményességét mérő mutatók, így az elért teljesítmények értékelésére a leginkább alkalmasak.

Munkánkat a téma szempontjából releváns európai uniós rendeletek és dokumentumok – az EU taxonómiarendelethez (2020/852 EU rendelet), a KAP indikátorlista és az EU 2021/2115 számú, stratégiai

tervre vonatkozó rendelete részletes áttekintésével és összehasonlító elemzésével végeztük, melyet az Agrárközgazdasági Intézet szakértőivel, piaci szereplők bevonásával folytatott többkörös szakértői interjúkkal egészítettünk ki. Az iterációs folyamat eredményeként beazonosítottuk a KAP környezeti indikátoraival összhangban álló taxonómiaterületeket és aldimenziókat, rávilágítva ezáltal a KAP-indikátoroknak a taxonómia mérhetőségéhez való hozzájárulására.

Első lépésként a KAP indikátorkészletéből kiválasztottuk azokat az eredményindikátorokat⁵, amelyeket a 2021/2115 számú rendelet a három konkrét környezeti egyedi célkitűzéshez sorolt (3. táblázat). A KAP indikátorkészletének jellemzője, hogy egy-egy mutató a fenntarthatóság három dimenziója közül egyszerre többhöz is hozzájárulhat. Példaként említhető az „R.43 Az antimikrobiális szerek használatának korlátozása: Az érintett állattartó egységek (LU) aránya”, amelynek teljesülése nem csak a társadalmi, de a környezeti célok eléréséhez is hozzájárul, így vizsgálatunkba bevontuk. Hasonlóképpen jártunk el az R.4, R.7 és R.44 indikátornál is. A környezeti célkitűzésekhez tartozó indikátorlista ilyen módon történő kiegészítésével összesen 28 környezeti célt mérő eredményindikátort azonosítottunk be.

Az indikátorok számítási módját és tartalmi elemzését követően a taxonómiarendelet célkitűzéseit és azok dimenzióit besoroltuk azon indikátorokhoz, amelyekkel tartalmilag átfedésben vannak (1. ábra). Az indikátorok nagyobb része, a mutatók több mint kétharmada üzemszinten meghatározható, míg kisebb részük a KAP programszintű eredményességének mérésére szolgál. Az üzemszintű indikátorokhoz szükséges gazdálkodói alapadatok a taxonómiadimenziók

⁵ Az indikátorok módszertanának részletes leírását az indikátor fiche-ek tartalmazzák, amelyek rögzítik az adott mutató nevét, definícióját, a releváns intézkedéseket, amelyek eredményességének mérésére az adott mutató hivatott, a mértékegységét és számítási módszertanát.

3. táblázat

**A vizsgálatba bevont KAP-indikátorok
(CAP indicators included in the study)**

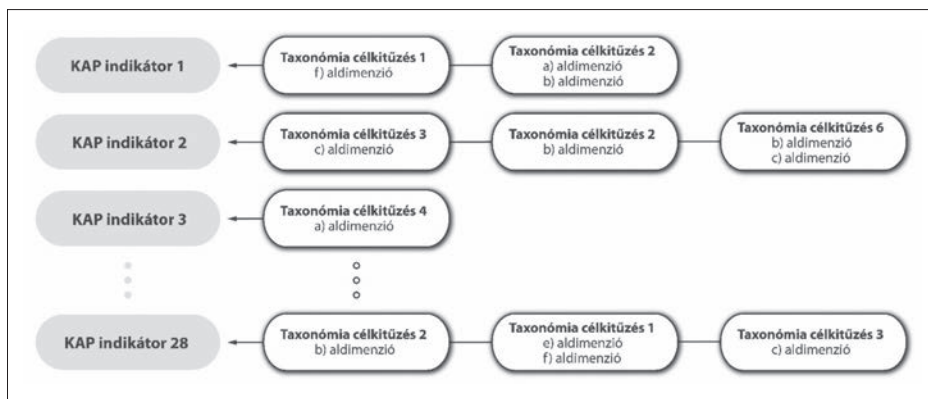
1. célkitűzés	R.4 A jövedelemtámogatásnak az előírások betartásától és a bevált gyakorlatok alkalmazásától való függővé tétele
	R.7 Sajátos igényű területeken működő gazdaságoknak nyújtott támogatás növelése
4. célkitűzés	R.12 Alkalmazkodás az éghajlatváltozáshoz
	R.13 Az állattenyésztési ágazat kibocsátásainak csökkentése
	R.14 Szén-dioxid-tárolás talajban és biomasszában
	R.15 A mezőgazdaságból, erdészetből, valamint egyéb megújuló forrásokból származó megújuló energia
	R.16 Az éghajlattal kapcsolatos beruházások
	R.17 Erdősített terület
	R.18 Az erdészeti ágazatnak nyújtott beruházástámogatás
5. célkitűzés	R.19 Talajjavítás és -védelem
	R.20 A levegőminőség javítása
	R.21 A vízminőség védelme
	R.22 Fenntartható tápanyaggazdálkodás
	R.23 Fenntartható vízhasználat
	R.24 A növényvédő szerek fenntartható és csökkentett mértékű használata
	R.25 Az állattenyésztési ágazat környezeti teljesítménye
	R.26 Természeti erőforrásokhoz kapcsolódó beruházások
	R.27 Környezetvédelmi vagy éghajlattal kapcsolatos teljesítmény a vidéki térségekbe irányuló beruházások révén
	R.28 Környezetvédelmi vagy éghajlattal kapcsolatos teljesítmény ismeretek és innováció révén
6. célkitűzés	R.29 Az ökológiai gazdálkodás fejlesztése
	R.30 A fenntartható erdőgazdálkodás támogatása
	R.31 Élőhelyek és fajok védelme
	R.32 A biológiai sokféleséggel kapcsolatos beruházások
	R.33 A Natura 2000 kezelésének javítása
	R.34 A tájképi elemek megőrzése
	R.35 A kaptárok megőrzése: A KAP keretében támogatott kaptárok aránya
9. célkitűzés	R.43 Az antimikrobiális szerek használatának korlátozása
	R.44 Az állatjólét javítása

Forrás: a szerzők saját összeállítása az indikátorfichek és a 2021/2115 EU rendelet alapján

mérésére is felhasználhatók. A lefolytatott szakértői interjúk és egyeztetések alapján megállapítást nyert, hogy egy indikátorhoz több taxonómia-célkitűzés több dimenziója is hozzárendelhető, azonban a besorolásnál csak az indikátor által egyértelműen lefe-

dett célokat vettük figyelembe, a közvetett hatást (pl. a szennyezőanyagok kijuttatása csökkentésének pozitív hatását az ivóvíz minőségére) nem. A beazonosított taxonómiacélok és dimenziók között bizonyos esetekben világosan elhatárolható volt, hogy

I. ábra
KAP-indikátorok és taxonómiai célkitűzések, valamint aldimenzióik egymáshoz rendlése
(Alignment of CAP indicators and taxonomy objectives and their subdimensions)

Forrás: szerzők saját szerkesztése

azok közül melyik kapcsolódik szorosabban (elsődlegesen) vagy kevésbé szorosan (másodlagosan, harmadlagosan stb.) az adott indikátorhoz, míg más esetekben nem lehetett sorrendet felállítani a célkitűzések/dimenziók között.

A végleges besorolásokat követően leíró statisztikák (gyakoriság) segítségével végeztük az összesítést, mely alapján rávilágítottunk arra, hogy a KAP indikátorkészlete a taxonómia-rendelet célkitűzései közül melyeket fedi le legnagyobb arányban és melyek azok a taxonómia-területek, amelyek mérésére és értékelésére nem vagy kevésbé alkalmasak a KAP-indikátorok.

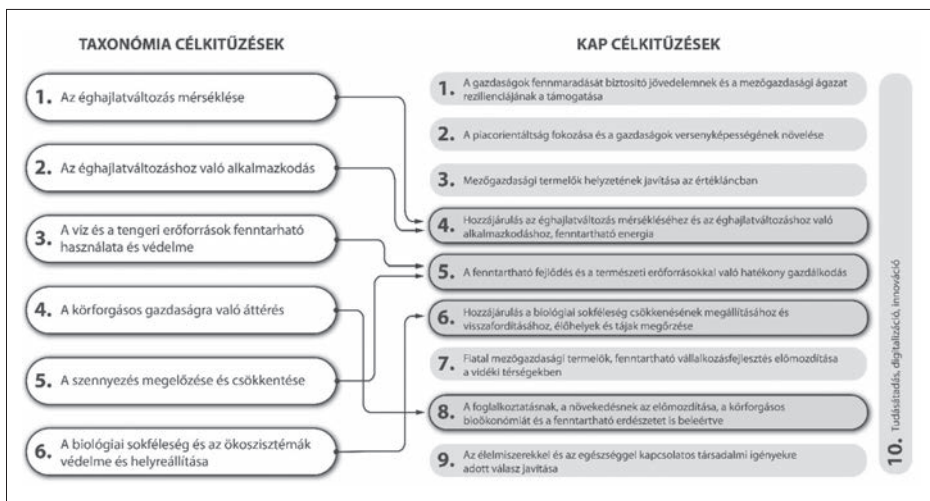
EREDMÉNYEK

Az EU-taxonómia célkitűzései és a KAP szakpolitikai célkitűzései megfogalmazásuk alapján egyértelműen megfeleltethetők egymásnak, utóbbiak közül a három környezeti témájú célkitűzés (KAP 4., 5. és 6. célkitűzés) nagyrészt lefedi az előbbieket. Az EU-taxonómia 1. Éghajlatváltozás mérséklése és a 2. Éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás célkitűzéseit a KAP 4. szakpolitikai célkitűzése, a hozzájárulás az éghajlatváltozás mérsékléséhez és az ahhoz való alkalmazkodáshoz, fenntartható energia foglalja magában. A 3. Víz és

a tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme, valamint az 5. Szennyezés megelőzése és csökkentése célkitűzéseket a KAP 5. célkitűzése, a fenntartható fejlődés és a természeti erőforrásokkal (víz, talaj, levegő) való hatékony gazdálkodás tartalmazza, míg az EU-taxonómia 6. a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása területet a KAP 6. célkitűzése a biológiai sokféleség védelme, élőhelyek és tájak megőrzése fedi le. Az EU-taxonómia 4. Körforgásos gazdaságra való áttérés területét a KAP egyik társadalmi célkitűzése, a 8. célkitűzés foglalja magában, amely a foglalkoztatás, növekedés, társadalmi befogadás és helyi fejlesztés mellett lefedi a biogazdaságot és a fenntartható gazdálkodást is (2. ábra). Ez utóbbi tevékenységek a körforgásos gazdasággal, valamint az ökoturizmussal együtt jó növekedési és munkalehetőséget kínálnak a vidéki térségek számára.

Amennyiben részletekbe menőbben keressük a kapcsolódási pontokat, számos további kontaktus tárható fel a kétféle célkitűzőkészlet között. Példaként említhető, hogy a KAP 1. célkitűzést szolgálják leginkább a területalapú kifizetések, amelyekhez ugyanakkor egy sor egyéb kötelezettséget is teljesítenie kell a gazdálkodónak a környe-

Az EU-taxonómia-célkitűzések és a KAP-célkitűzések összhangja
(*Compliance between the EU taxonomy objectives and CAP objectives*)

Forrás: a szerzők saját szerkesztése a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

zeti szempontból releváns helyes mezőgazdasági gyakorlatokkal kapcsolatban. A KAP 9. célkitűzéshez tartozó tápláló élelmiszerek termelésére irányuló tevékenység egyben az antibiotikum-felhasználás csökkentését, illetve a növényvédő szerek használatának visszafogását is feltételezi, ezáltal javítva a vízminőséget, ami az EU-taxonómia 3. *Vízi és a tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme* célkitűzést jelenti, illetve hozzájárul 5. *Szennyezés megelőzése és csökkentése* célkitűzéshez is. Szintén több kapcsolódási pont körvonalazódik a már bemutatott egyértelmű összefüggéseken túl a környezeti aspektusok között. A KAP 5. célkitűzéshez tartozó talajvédelem a szennyezés megelőzésén túl a biológiai sokféleség védelmét is szolgálja.

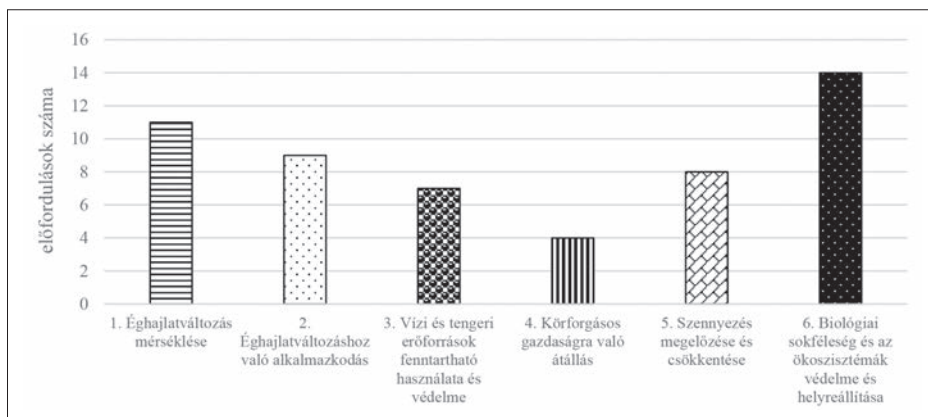
A KAP-indikátorok taxonómiai célkitűzésekhez történő hozzárendelése eredményeként a 28 környezeti indikátor összesen 53 előfordulását azonosítottuk be. A legtöbb előfordulás (14) a 6. *Biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása* célkitűzéshez kapcsolódott, de csaknem ugyanennyi (11) tartozott az

1. *Éghajlatváltozás mérsékléséhez* is. A 2. *Éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás*, az 5. *Szennyezés megelőzése és csökkentése*, valamint a 3. *Vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme* célokhoz társított mutatók száma 7-9 volt. A legkevesebb (4) indikátor a 4. *Körforgásos gazdaságra való átállás* célkitűzéshez tartozott (3. ábra).

Az adott célkitűzéshez tartozó indikátorértékek száma tükrözi az EU-taxonómiai célkitűzés KAP célrendszerében való megjelenésének hangsúlyát, ugyanakkor – figyelembe véve, hogy az EU-taxonómia nemcsak a mezőgazdaság és élelmiszer-feldolgozás, hanem valamennyi ágazat környezeti kérdéseit lefedni hivatott – azt is, hogy mely célkitűzés aldimenziói között szerepelnek azok a területek, amelyek a mezőgazdaság és/vagy élelmiszer-feldolgozás szempontjából leginkább relevánsak. A 6. *Biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása* célkitűzéshez nem csak azért rendelhető szám szerint a legtöbb indikátor, mert erre a területre a KAP is erőteljesen fókuszál, hanem mert az ide tartozó alterületek

3. ábra

**Taxonómiai célkitűzésekhez kapcsolódó KAP-indikátorok száma
(Number of CAP indicators linked to taxonomy objectives)**

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

(a természet és a biológiai sokféleség megőrzése, fenntartható földhasználat, fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok, fenntartható erdőgazdálkodás) a mezőgazdasághoz is szorosan kapcsolódnak.

A 4. Körforgásos gazdaságra való átálláshoz tartozó indikátorok alacsony számának magyarázata részben az, hogy a KAP-ban a célkitűzések és indikátorok összhangja e területen nem valósult meg maradéktalanul, hiszen nincs olyan mutató, amely kifejezetten a program eredményeként létrejövő körkörös gazdaságok számát vagy az ilyen jellegű tevékenység támogatottságát mérné. Az Európai Bizottság számára fontos kérdés a körforgásos gazdaságok kiterjesztése, önálló cselekvési tervet készített annak ösztönzésére (Európai Bizottság, 2020b). A cselekvési terv a mezőgazdaságra nem tér ki külön, csak az élelmiszerekkel összefüggésben (az élelmiszer-hulladék csökkentése, az újrafelhasználható csomagolás, asztali és evőeszközök, illetve a víz újrafelhasználása mellett) említi az integrált tápanyag-gazdálkodási terv kidolgozásának kérdését.

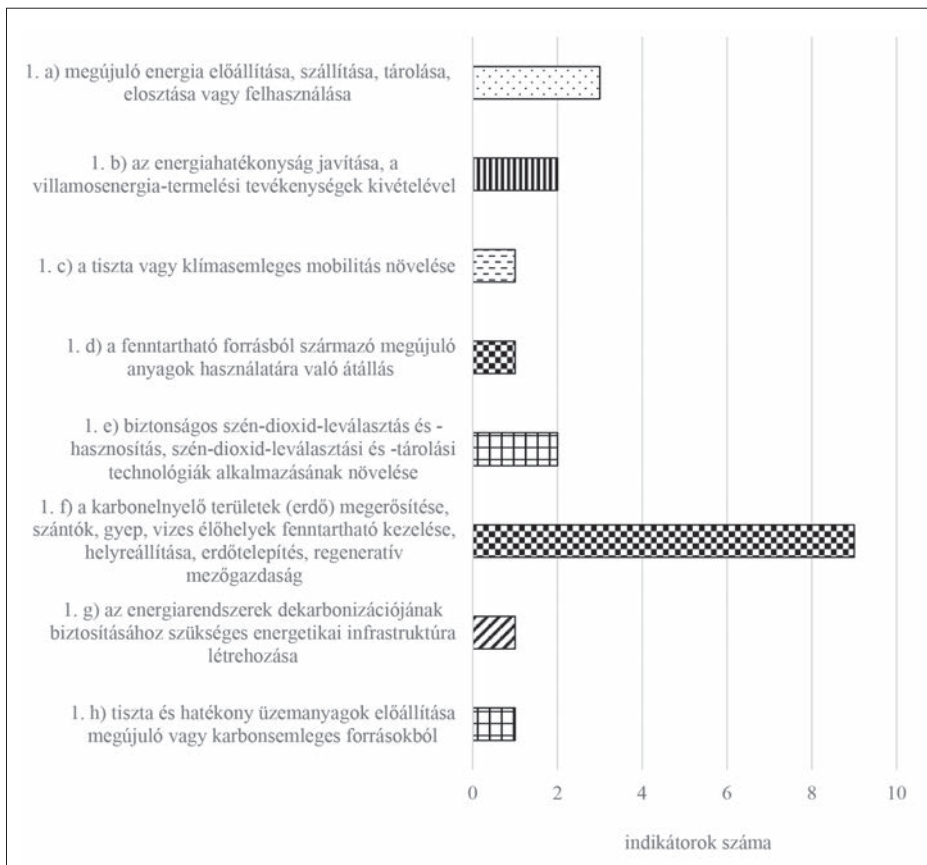
Az EU-taxonómiában az 1. Éghajlatváltozás mérséklése célkitűzéshez nyolc aldimenzió tartozik (1. melléklet), melyek közül az 1.a) a karbonelnyelő területek meg-

erősítése, többek között az erdőirtás és az erdőpusztulás elkerülésével, az erdők helyreállításával, a szántók, gyepterületek és vizes élőhelyek fenntartható kezelésével és helyreállításával, valamint erdőtelepítéssel és regeneratív mezőgazdasággal szorosan az agráragazathoz kapcsolódik. Ezt tükrözi a hozzárendelt, összesen kilenc mutató (R.4, R.7, R.14, R.17, R.18, R.26, R.27, R.30, R.33) száma is, amely közel fele a célkitűzéshez kapcsolódóan beazonosított összesen húsz előfordulásnak (egy mutató többször is szerepel) (4. ábra). A több tevékenységet magában foglaló, hosszú elnevezésből is látszik, hogy ehhez tartoznak az erdőkkel kapcsolatos indikátorok, a fenntartható mezőgazdasági technológiával (pl. precíziós, talajkímélő művelés) kapcsolatos beruházási tevékenység, valamint a KAP I. pilléres támogatások eredményességét mérő mutatók, amelyek feltétele a kondicionalitás.

Az energia kérdésével három aldimenzió foglalkozik, melyek közül az a) megújuló energia előállítása, szállítása, tárolása, elosztása vagy felhasználásához három indikátor (R.15, R.16, R.27), a b) energiahatékonyság javítása, a villamos energia kivételével kérdéséhez két mutató (R.15, R.27), a g) energiarendszerek dekarbonizációjának

4. ábra

**Az éghajlatváltozás mérséklése dimenzióhoz tartozó KAP-eredményindikátorok száma
(Number of result indicators linked to climate change mitigation dimension)**

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

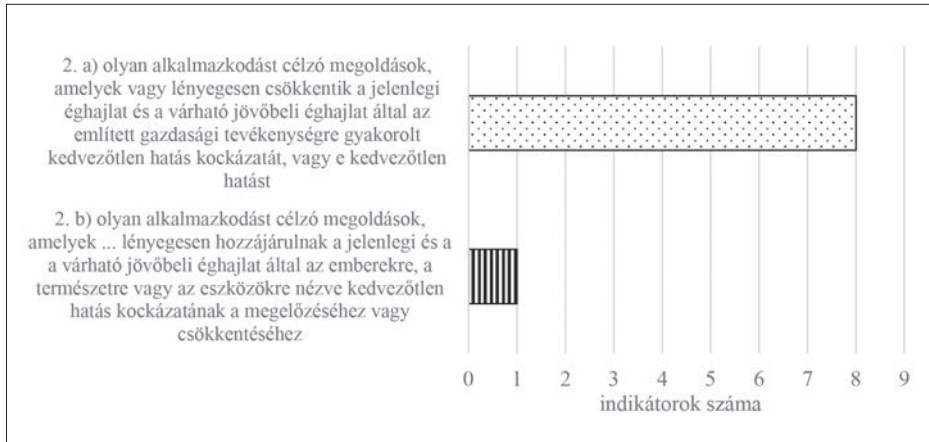
biztosításához szükséges energetikai infrastruktúra létrehozás dimenzióhoz egy mérőszám (R.27) tartozott. Önálló indikátor (R.14) szerepel a KAP-ban a talajban és a biomasszában történő szén-dioxid-tárolási tevékenység mérésére, amely az e) a környezeti szempontból biztonságos szén-dioxid-leválasztás és -hasznosítás (CCU), valamint az üvegházhatásúgáz-kibocsátás nettó csökkenését eredményező szén-dioxid-leválasztási és -tárolási (CCS) technológiák alkalmazásának növelése dimenzióknak feleltethető meg. A KAP-indikátorok egyike, az R.27 Környezetvédelmi/éghajlati

teljesítmény beruházások révén a vidéki térségekben valamennyi az éghajlatváltozás mérséklését szolgáló teljesítményt magában foglalja, így ezt a mutatót a szakértők valamennyi aldimenzióhoz hozzárendelték.

A taxonómiairrendelet szerint az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás fogalma: „a tényleges és a várható éghajlatváltozáshoz, valamint az annak hatásaihoz való alkalmazkodás folyamata”. Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás és a mérséklő tevékenységek között alapvető különbség, hogy a mérséklő tevékenységek esetében a CO₂-kibocsátás egy tonnával történő csök-

5. ábra

Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás dimenzióhoz tartozó KAP-eredményindikátorok száma
(Number of result indicators linked to climate change adaptation dimension)

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

kentésének hatása független attól, hogy a mérséklő tevékenység hol történik – ezért lehetséges a mérséklő tevékenységek konkrét meghatározása. Az alkalmazkodás a fizikai éghajlati kockázatokra reagál, amelyek többnyire hely- és környezetspecifikusak (EU Technical Expert Group on Sustainable Finance, 2020).

A „*Lényeges hozzájárulás az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz*” 2. célkitűzés a) és b) pontja két típusú tevékenységet különböztet meg. Az a) esetben a gazdasági tevékenység úgy járul hozzá a klímaváltozáshoz való alkalmazkodáshoz, hogy olyan megoldásokat alkalmaz, amelyek lehetővé teszik, hogy az adott gazdasági tevékenység jól tudjon működni a változó éghajlati környezetben. Ezek a típusú hozzájárulások általában olyan gazdasági tevékenységek esetén fordulnak elő, melyeknek az elsődleges céljuk nem a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás. Ilyen megoldás lehet a mezőgazdaságban többek között az új, szárazságtűrő növényfajták használata, vagy az öntözésfejlesztés, vagy a jég és fagyvédelmi berendezések telepítése.

A gazdasági tevékenységek b) pontban

leírt csoportja olyan tevékenységeket takar, amelyek eredménye lehetővé teszi más gazdasági szereplőknek az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodását. Ezek a tevékenységek magukban foglalják egy adott megoldás kutatását, fejlesztését, a marketinget vagy a megoldáshoz kapcsolódó szolgáltatást, például egy berendezés telepítését, amely más szereplők számára teszi lehetővé az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást. Ilyen tevékenység például a szárazságtűrő növényfajták kutatása, fejlesztése és kereskedelmi forgalomba hozatala, mely elősegíti a növénytermesztési hozamok biztosítását az aszályok fokozott kockázata ellenére.

Az a) és b) pontban körülírt tevékenységek között egyértelmű kapcsolat van, de előfordulhat átfedés is (EU Technical Expert Group on Sustainable Finance, 2020).

A kiválasztott környezeti indikátorok közül összesen 9 párosítható a 2. *Lényeges hozzájárulás az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz* taxonómiai célhoz (5. ábra). Ezen belül 8 (R.12; R.13; R.16; R.17; R.23; R.27; R.34; R.44) tartozik az a) dimenzióhoz – mint olyan mezőgazdasági tevékenység, amely valamilyen éghajlat-

változáshoz való alkalmazkodást elősegítő kötelezettségvállalást vagy beruházást hajt végre. Ide sorolható indikátor például az R.12 Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás és mitigáció: Azon mezőgazdasági hasznosítású földterület részesedése, amely az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás javításával kapcsolatban tett kötelezettségvállalásokat foglalja magában.” vagy az R.16 Éghajlattal kapcsolatos beruházások: A KAP által finanszírozott gazdaságok részesedése, amelyek az éghajlatváltozás mérséklését és a megújulóenergia- vagy bioanyagok előállítását célozzák”.

A b) dimenzióhoz a KAP környezeti indikátorok közül mindössze egy tartozik, mint az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást elősegítő tudásátadási vagy innovációs tevékenység: R.28 Környezetvédelmi/éghajlat teljesítmény ismeretek és újítás (innováció) révén: KAP által támogatott környezetvédelmi/éghajlat-politikai teljesítményhez kapcsolódó tanácsadásban/képzésben, EIP operatív csoportban résztvevő személyek száma.

Az EU-taxonómiában a 3. Lényeges hozzájárulás a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használatához és védelméhez célkitűzésen belül négy aldimenzió szerepel (6. ábra). Az a) és b) aldimenziókhöz közvetlenül kapcsolódó eredményindikátort nem tartalmaz a KAP, mert a települési és ipari szennyvízkibocsátás káros hatásainak mérséklése és az emberi fogyasztásra szánt víz szennyezettségének csökkentése kívül esik annak területén. A negyedik, d) aldimenzió, a tengeri ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartható használatának biztosítása értelemszerűen nem jelenik meg magyarországi vonatkozásban. Következésképpen egyedül a c) aldimenzióhoz lehetett beazonosítani eredményindikátorokat, mindösszesen 7-et (R.21; R.23; R.24; R.31; R.32; R.33; R.43). Az indikátorok közül két-tő kapcsolódik elsődlegesen és közvetlenül a c) dimenzióhoz, azaz a vízgazdálkodás és a hatékonyság javítása, a vízi ökoszisztémák

állapotának védelme és javítása, fenntartható vízhasználat, víz újrahasznosítása, szennyező anyagok felszíni és felszín alatti vizekbe történő kibocsátásának fokozatos csökkentése, árvizek és aszályok hatásainak enyhítése taxonómiai alterülethez. Ez a két indikátor az R.21 A vízminőség védelme: A víztestek minőségére tett támogatott kötelezettségvállalásokkal érintett mezőgazdasági földterület aránya (UAA), valamint az R.23 Fenntartható vízhasználat: A vízegyensúly javításával kapcsolatban tett kötelezettségvállalásokkal érintett mezőgazdasági földterület aránya (UAA). A fennmaradó 5 indikátor kapcsolódása nem elsődleges, hanem járulékos, de közvetlen. Az R.24 és R.43 indikátorok esetében az elsődleges vonatkozás a szennyezés megelőzése és csökkentése, és ennek révén lesz majd mérhető a hatás a vízi erőforrások védelmét illetően is. Az R.31, R.32 és R.33 indikátorok tekintetében pedig az elsődleges kapcsolat a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása dimenzió, és ennek hatása nyilvánul majd meg a vízi ökoszisztémák állapotának védelme és javítása terén is.

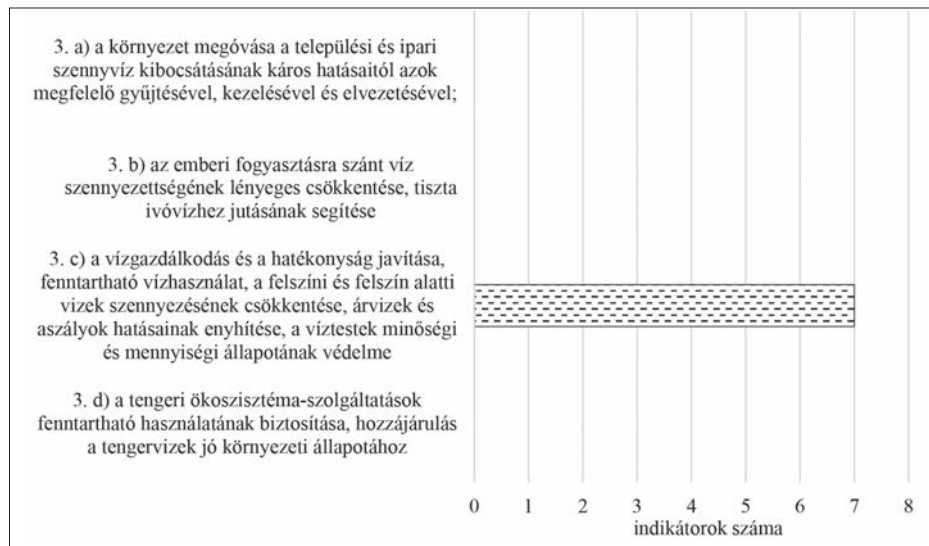
A 4. Körforgásos gazdaságra való átállás dimenzióhoz mindössze négy indikátor tartozott (R.15, R.22, R.26, R.29), és azok mindegyike – a tizenegy aldimenzió közül – az a) természeti erőforrások – beleértve a fenntartható forrásból származó bioalapú és egyéb nyersanyagokat is – előállítás során történő hatékonyabb felhasználását célozta (7. ábra). Azon belül három (R.22, R.26, R.29) a tápanyag-gazdálkodással összefüggésben az i) elsődleges nyersanyagok használatának csökkentését, illetve melléktermékek és a másodlagos nyersanyagok használatának növelését szolgálta, egy pedig az ii) erőforrás- és energiahatékonyság intézkedések (R.15) körébe tartozott.

A 4. Körforgásos gazdaságra való átállás célkitűzés aldimenziói (pl. termékek tartósságának, javíthatóságának növelése, használatának meghosszabbítása, hulla-

6. ábra

A vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme célkitűzés dimenzióhoz tartozó KAP-eredményindikátorok száma
(Number of result indicators linked to the sustainable use and protection of water and marine resources dimension)

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

dékégetés minimálisra csökkentése stb.) jellemzően nem a mezőgazdaságban, hanem inkább az ipari termelésben értelmezhetők. A KAP Stratégiai Terv keretében az élelmiszer-feldolgozás is támogatható – Magyarországon minden eddignél nagyobb forrás válik elérhetővé az élelmiszer-feldolgozó üzemek számára a 2021–2027-es időszakban – ugyanakkor a program indikátorrendszere az eredeti célokhoz igazodva elősorban (még mindig) a mezőgazdasági termelésre fókuszál.

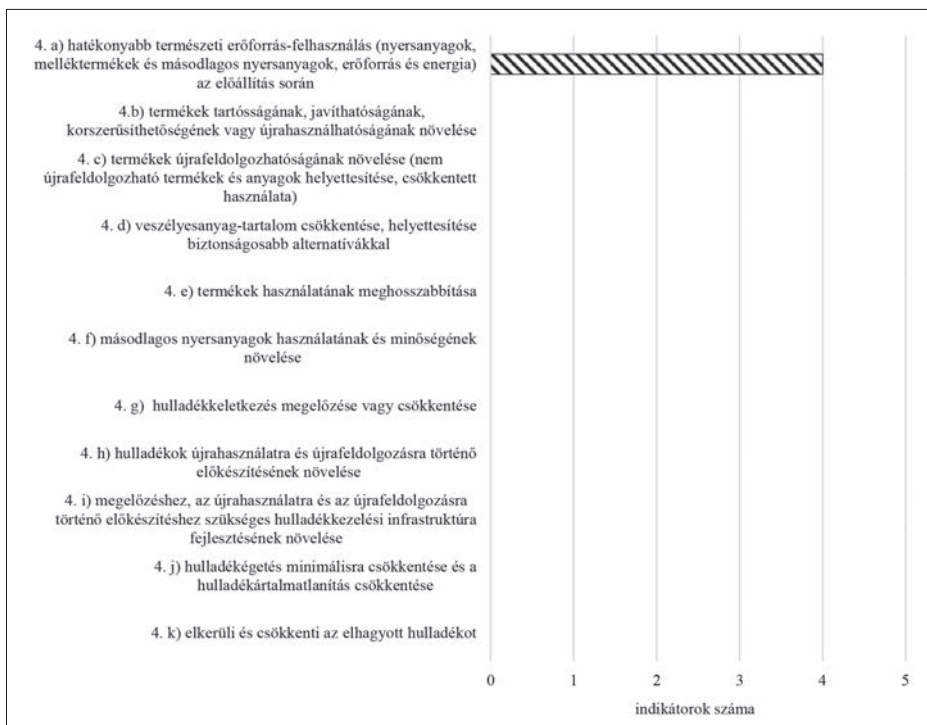
Az 5. Lényeges hozzájárulás a szennyezés megelőzéséhez és csökkentéséhez célkitűzéshez négy alterület tartozott (8. ábra). A szennyezés megelőzése és csökkentése taxonómiai célkitűzés és aldimenziói több KAP-célkitűzéssel is egyértelmű kapcsolatban állnak, és ez a hozzá tartozó eredményindikátorok számában is megmutatkozott.

Az a) aldimenzió az üvegházhatású gázoktól eltérő szennyező anyagoknak a levegőbe, a vízbe vagy a földtani közegbe

történő kibocsátásának megelőzése vagy – ha ez nem kivitelezhető – csökkentése taxonómiai célrendszerhez 5 eredményindikátort lehetett hozzárendelni, melyek közül 4 elsődleges és közvetlen mérési kapcsolatban áll az a) részterülettel: R.13 Az állattenyésztési ágazat kibocsátásának csökkentése, R.20 A levegőminőség javítása, R.24 A peszticidek fenntartható és csökkentett használata, R.26 Természeti erőforrásokkal kapcsolatos beruházások. A b) a levegő, a víz vagy a talaj minőségi állapotának javítása azokon a területeken, ahol a gazdasági tevékenység folyik, minimálisra csökkentve ugyanakkor az emberi egészséget és a környezetet terhelő bármely kedvezőtlen hatást és annak kockázatát aldimenzióhoz kapcsolódott a legtöbb eredményindikátor, összesen 7 (R.13, R.20, R.21, R.22, R.24, R.26, R.29). Az indikátorok közül 5 áll szorosabb, közvetlen kapcsolatban ezzel a dimenzióval, melyek közül 4 az a) aldimenzióhoz is hozzárendelt – a

7. ábra

**A körforgásos gazdaságra való átállás dimenzióhoz tartozó KAP-eredményindikátorok száma
(Number of result indicators linked to the transition to a circular economy dimension)**

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

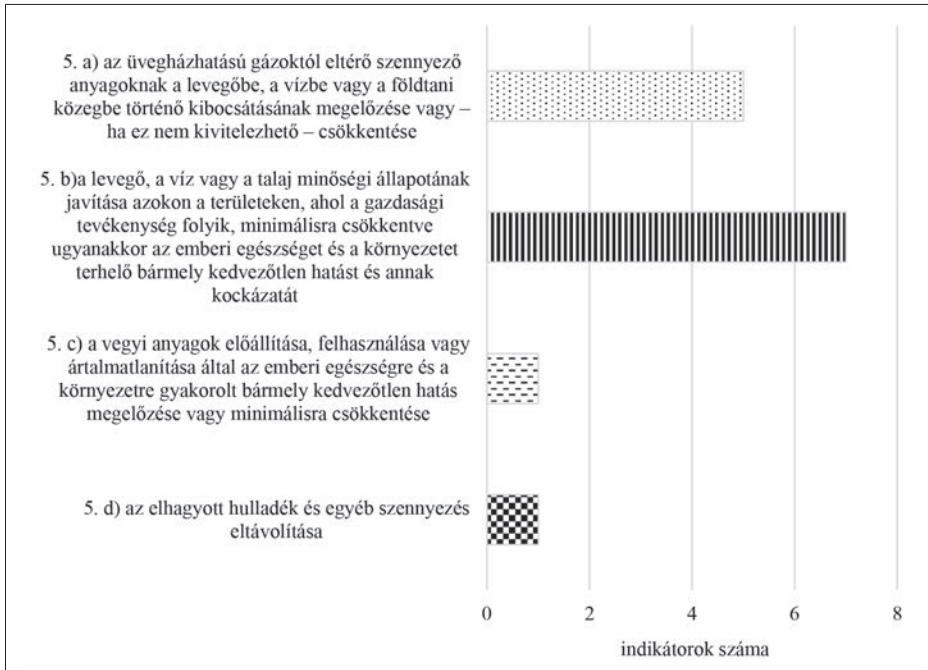
fentiekben felsorolt – 4 indikátor, míg az *R.22 Fenntartható tápanyag gazdálkodás* eredményindikátor csak a *b)* aldimenzióhoz tartozott. Az *R.21 A vízminőség védelme* indikátor elsődlegesen a 3. Vízi és tengeri erőforrások megőrzése és védelme taxonómiai célhoz tartozott, másodlagosan jelenített meg szennyezésmegelőzési hatást. Az *R.29 Ökológiai gazdálkodás fejlesztése* indikátor elsődlegesen a 6. *Biológiai sokféleség* taxonómiai célhoz tartozott, és szintén másodlagosan jelenített meg szennyezésmegelőzési hatást. A *c)* és *d)* taxonómiai részterületekhez 1-1 indikátort lehetett hozzárendelni (R.43 és R.26).

A EU Biodiverzitás stratégiájával összhangban a Közös Agrárpolitikában hangsúlyos szerepet kap a biológiai sokféleség megőrzése és az ökoszisztémák védelme,

ami a célkitűzéshez rendelhető indikátorokban is jól leképeződik. Ezt mutatja, hogy a 6. *Lényeges hozzájárulás a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelméhez és helyreállításához* taxonómiai célkitűzéshez és aldimenzióhoz volt besorolható a legtöbb eredményindikátor, összesen 14 (R.4, R.7, R.17, R.18, R.19, R.22, R.25, R.26, R.29, R.30, R.31, R.32, R.33, R.35) (9. ábra). Ezek nagy része (R.4, R.7, R.25, R.31, R.32, R.33, R.35, R.36) a biológiai sokféleség megőrzésének mérését teszi lehetővé: a) a természet és a biológiai sokféleség megőrzése, beleértve a természetes és természetközeli élőhelyek és a fajok kedvező védettségi helyzetének elérését, vagy a romlásuk megelőzését, ha már kedvező védettségi állapottal rendelkeznek, valamint a szárazföldi, tengeri és egyéb vízi ökoszisztémák

8. ábra

**A szennyezés megelőzése és csökkentése célkitűzés dimenzióihoz tartozó KAP-eredményindikátorok száma
(Number of result indicators linked to pollution prevention and control dimension)**

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

védelmét és helyreállítását a kondíciójuk javítása és az ökoszisztéma-szolgáltatások nyújtására való képességük javítása érdekében. E dimenzióhoz tartoznak például a kondicionalitás betartásával a KAP I. pilléres támogatások eredményességét mérő mutatók (R.4, R.7), a NATURA 2000 támogatás (R.33), a biológiai sokféleséggel kapcsolatos beruházások (R.32) és a méhkasok védelme is (R.35).

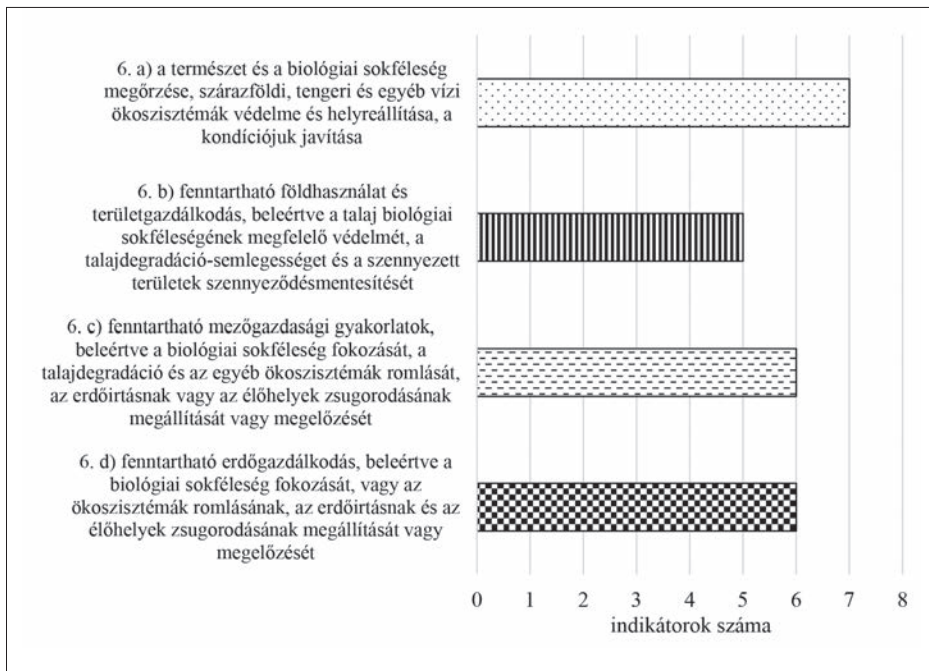
A c) fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok, beleértve azokat, amelyek hozzájárulnak a biológiai sokféleség fokozásához vagy a talajdegradációnak és az egyéb ökoszisztémák romlásának, az erdőirtásnak vagy az élőhelyek zsugorodásának megállításához vagy megelőzéséhez dimenzióhoz tartozhat (R.7, R.22, R.29, R.31, R.32, R.33) és a d) fenntartható erdőgazdálkodás, beleértve

az erdővel és erdőterülettel kapcsolatos olyan gyakorlatokat és hasznosításokat, amelyek hozzájárulnak a biológiai sokféleség fokozásához, vagy az ökoszisztémák romlásának, az erdőirtásnak és az élőhelyek zsugorodásának megállításához vagy megelőzéséhez dimenzióhoz szintén tartozhat (R.17, R.18, R.30, R.31, R.32, R.33) indikátor sorolható – előbbihez tartozik például az R.29 Ökológiai gazdálkodás fejlesztése, az utóbbihoz pedig minden erdészeti ágazattal kapcsolatos mutató. A b) fenntartható földhasználat és területgazdálkodás, beleértve a talaj biológiai sokféleségének megfelelő védelmét, a talajdegradáció-mentességet és a szennyezett területek szennyeződésmegelőzését dimenzióhoz öt indikátor tartozik (R.19, R.22, R.31, R.32, R.33), mint például a Talajjavítás és meg-

9. ábra

A biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása dimenzióhoz tartozó KAP-eredményindikátorok száma

(Number of result indicators linked to the protection and restoration of biodiversity and ecosystems dimension)

Forrás: a szerzők saját összeállítása a 2021/2115 EU rendelet, a 2020/852 EU rendelet és a 2019/2088 EU rendelet alapján

óvás (R.19) vagy az Fenntartható tápanyag-gazdálkodás is (R.22), amely egyben a c) Fenntartható mezőgazdasági gyakorlatokhoz is besorolható.

Az R.31 *Élőhelyek és fajok védelme*, az R.32 *A biológiai sokféleséggel kapcsolatos beruházások* és az R.33 *Natura 2000 fejlesztése* indikátorok a biológiai sokféleség célkitűzés mind a négy dimenziójához hozzájárulnak.

KÖVETKEZTETÉSEK, MEGÁLLAPÍTÁSOK

Kutatásunkban célul tűztük ki annak vizsgálatát, hogy mennyiben feleltethetők meg egymásnak a 2021–2027 közötti Közös Agrárpolitika egyedi célkitűzései és a taxonómiairendeletben megfogalmazott célok, valamint hogy a KAP-célkitűzések

teljesülésének mérésére használandó eredményindikátorok mennyiben fedik le a taxonómiairendeletben megfogalmazott célok egyes dimenzióit.

A Közös Agrárpolitika nagy hangsúlyt helyez a biodiverzitás-stratégia megvalósítására, ezt tükrözi az is, hogy a KAP indikátorkészlete a 6. *Lényeges hozzájárulás a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelméhez és helyreállításához* taxonómiai célnak való megfelelést támogatja leginkább. Illeszkedve az I. pilléres támogatások hangsúlyosabb környezeti feltételeihez – olyan indikátorok is ide sorolhatók voltak, amelyek alapvetően gazdasági célkitűzés (KAP 1. célkitűzés) teljesülésének mérésére szolgálnak, de környezeti fenntarthatósági feltételeket is szem előtt tartanak. Erős átfedést mutat a KAP-pal az 1. *Hozzájárulás az*

éghajlatváltozás mérsékléséhez taxonómiai célkitűzés, amelyhez ugyancsak magas számú (11) mutató társítható, azok nagy része a karbonelnyelő területek megerősítésére vonatkozó dimenzióhoz illeszkedik. E célkitűzésnél az alapvetően gazdasági, KAP 1. célkitűzés teljesülését mérő indikátorok szintén használhatók.

A 2. *Lényeges hozzájárulás az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz* taxonómiai célkitűzéshez sorolt kilenc indikátor közül nyolc az első dimenzióhoz tartozott, míg a második dimenzióhoz mindössze egy indikátort tudtunk hozzárendelni. Az elsődlegesen a társadalmi-vidéki fenntarthatósági célterülethez (KAP 9. célkitűzés) tartozó, állatjólét javítását célzó indikátor e taxonómiai célkitűzéshez sorolható, hasonlóan a tájképi jelleg megőrzéséhez. Míg a KAP indikátorkészletben megjelenik e két utóbbi terület (állatjólét, tájképi jelleg megőrzése), a taxonómiarendelet ezekre kevésbé fektet hangsúlyt. Ennek vélhető oka, hogy az állatjólétnek nem feltétlenül vannak közvetlen környezetre gyakorolt hatásai, a tájképi jelleg megőrzése pedig nem feltétlenül jár jelentősebb pénzügyi beruházással. A fenti két éghajlatváltozással kapcsolatos (taxonómia 1. és 2.) célkitűzéshez társítható gazdag indikátorkészlet tükrözi az Európai Unió klímasemlegesség elérése érdekében szorgalmazott ambíciózus törekvéseit.

Gyengébb átfedés mutatkozott a KAP és az 5. *Lényeges hozzájárulás a szennyezés megelőzéséhez és csökkentéséhez, valamint a 3. Lényeges hozzájárulás a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használatához és védelméhez* taxonómiai célkitűzés között. Előbbi mérésére ugyan nyolc indikátor alkalmas, azonban azok többsége a négy aldimenzió közül kettőhöz kapcsolódik. A legtöbb mutató (összesen hét) a levegő, víz, talaj minőségi állapotának javítása, további öt pedig az üvegházhatású gázoktól eltérő szennyezés dimenzióhoz illeszkedik. A fennmaradó két részterülethez mindössze

egy-egy indikátort lehetett hozzárendelni. Utóbbi (3. taxonómiai) célkitűzés négy aldimenziója közül csak a vízgazdálkodás területét lefedő dimenzióhoz tudtunk indikátorokat rendelni, összesen hetet.

A 4. *Lényeges hozzájárulás a körforgásos gazdaságra való átálláshoz* célkitűzés volt az indikátorok által legkevésbé lefedett terület. A célterület tizenegy aldimenziója közül mindössze egyhez lehetett összesen négy mutatót társítani. Ennek oka, hogy a körforgásos gazdaságra való átállás célterület aldimenziói kevésbé jellemzőek a mezőgazdasági termelésre, a KAP-indikátorkészlet viszont éppen arra fókuszál. A KAP Stratégiai Terv keretében azonban az élelmiszer-feldolgozás és annak körforgásos átállása is támogatható, és hazánkban jelentős fejlesztési forrásokat szánnak 2021–2027-es időszakban az élelmiszeripar részére.

Vizsgálataink alapján levonható az a következtetés, hogy a Közös Agrárpolitika és a taxonómiarendelet célrendszerei nagyrészt megfeleltethetők egymásnak. Ugyanakkor kiemelendő, hogy az indikátorok eltérő mértékben lehetnek alkalmasak az egyes taxonómiai célok mérésére. Emellett a KAP környezeti indikátorkészlete nem fedi le a teljes értékláncot a termőföldtől az asztalig. Az élelmiszeripar esetében hangsúlyosabb szerepet kapó körforgásos gazdaságra való átállás mérésére nincsen megfelelő számú indikátor, illetve az ipari szennyvíz kezelése sem jelenik meg, így ehhez további mutatók meghatározására lehet szükség.

Tanulmányunkból tükröződik továbbá, hogy a Közös Agrárpolitika indikátorkészletén keresztül vizsgálva a KAP célrendszerének és a taxonómiarendelet célkitűzéseinek átfedéseit, jóval összetettebb kapcsolódások tárhatók fel, mint az a célkitűzések megnevezéséből feltételezhető.

Vizsgálatunk minden érdekelt szempontjából fontos lehet és érdemi előnyökkel jár. A KAP célkitűzéseinek megfelelni szándékozó gazdálkodó ugyanis azért, hogy

egy mérhető környezeti eredményindikátorhoz kapcsolódó adatgyűjtésnek eleget tesz, egyúttal biztosíthatja egy vagy több taxonómiai követelménynek való megfelelés alátámasztásához szükséges adatháttérrel is. Azokon a területeken, ahol magas fokú a KAP és a taxonómia egymásnak történő megfeleltethetősége, mind gazdálkodói, mind finanszírozói oldalról egyszerűbbé és átláthatóbbá válik a taxonómia-szempon-tú adóminősítés, mert az eredményindikátorokhoz a gazdálkodóknál rendelkezésre álló környezeti adatokkal történő alátámasztás egyértelművé teszi a megítélést. Járulékos hatásként a szakpolitikai célok megvalósításának tényalapú igazolása is hatékonyabb lesz. Ezzel szemben azokban az esetekben, amikor a gazdálkodó olyan taxonómiai célhoz kíván forrást szerezni, amelyhez nem tartozott eredményindikátor – vagy azért, mert a KAP célkitűzései sem terjednek ki arra a témára (pl. szennyvízkezelés), vagy azért, mert jelenleg még nem tekinthető kellőképpen kidolgozottnak a KAP szempont-

jából az adott részterület (pl. körforgásos gazdaság) –, a finanszírozó egyéb mérhető környezeti paraméterek beazonosítását és megadását követelheti meg a forrásigénylés elbírálásánál. Ezen környezeti paraméterek azonban jelenleg még sem banki, sem szakpolitikai, sem szakértői oldalról nincsenek kidolgozva és messze nem egységesek, így a gazdálkodók sem tudnak rá időben felkészülni. Következésképpen a zöld hitelezés várhatóan a KAP-eredményindikátorok taxonómiával való megfeleltethetőségi területein jóval egyszerűbb és rugalmasabb lesz, mint azon dimenziók esetén, ahol egyedi környezeti paraméterek lesznek majd szükségesek.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A jelen tanulmány szerzői ezúton mondanak köszönetet az AKI környezeti kérdésekkel (is) foglalkozó szakértő csapatának, *Becsákné Tornay Enikőnek, dr. Papp Mariannának és Kis Csatári Eszternek* segítő szakmai támogatásukért.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Agrárminisztérium (2021). Az új KAP társadalmi egyeztetése. 34 p. Letöltve: 2022. július 7. <https://kormany.hu/dokumentumtar/az-uj-kap-tarsadalmi-egyeztetese>
- Bíró, K. és Szalmáné Csete, M. (2021). A klímainnovációs törekvések vizsgálata a dunántúli tervezési-statisztikai régiókban. *Gazdálkodás*, 65(5), 375–396.
- Dobránszky-Bartus, K. és Valdemar, J. K. (2020). Az EU taxonómiai rendelete: A befektetési tevékenységek első, „zöld” szótára. *Gazdaság és Pénzügy*, 7(4), 392–419.
- Elekházy, N. (2020). Az európai Zöld Megállapodás. Infojegyzet. Képviselői Információs szolgálat. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_52_Europai_Zold_Megallapodas.pdf
- Európai Bizottság (2016). *A következő lépések Európa fenntartható jövőjéért*. COM(2016)739 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52016DC0739>
- Európai Bizottság (2017a). *Az élelmiszer-ágazat és a mezőgazdaság jövője – a rugalmas, igazságos és fenntartható közös agrárpolitika megteremtése*. Sajtóközlemény. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_17_4841
- Európai Bizottság (2017b). *Technical handbook on the monitoring and evaluation framework of the common agricultural policy 2014-2020*. Directorate-General for Agriculture and Rural Development. 85 p. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2018-10/technical-handbook-monitoring-evaluation-framework_june17_en_0.pdf
- Európai Bizottság (2019). *The post-2020 common agricultural policy: environmental benefits and simplification*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-post-2020-envirom-benefits-simplification_en.pdf

- Európai Bizottság (2020a): *Analysis of links between CAP Reform and Green Deal – Commission staff working document*. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2020-05/analysis-of-links-between-cap-and-green-deal_en_0.pdf
- Európai Bizottság (2020b). *A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv*. https://nutriman.net/Circular_Economy_hu
- Európai Bizottság (2020c). *A Fenntartható Európa beruházási terv – Az európai zöld megállapodáshoz kapcsolódó beruházási terv*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020DC0021>
- Európai Bizottság (2020d). *A méltányos átállási mechanizmus: senkiről sem feledkezhetünk meg*. https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/5469b951-3744-11ea-ba6e-01aa75ed71a1/language-hu?WT.mc_id=Selectedpublications&WT.ria_c=41957&WT.ria_f=7180&WT.ria_ev=search&WT.URL=https%3A%2F%2Fop.europa.eu%2Fhu%2Fweb%2Fgeneral-publications%2Fgreen-deal
- Európai Bizottság (2020e). *Új európai iparstratégia*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020DC0102>
- Európai Bizottság (2020f). *Európa digitális jövőjének megtervezése*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0067>
- Európai Bizottság (2020g). *A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=EN>
- Európai Bizottság (2020h). *A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia. Hozzuk vissza a természetet az életünkbe!* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0380&from=HU>
- Európai Bizottság (2022a). *Agri-food data portal*. Letöltve: 2022. július 19. https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DataPortal/cmef_indicators.html
- Európai Bizottság (2022b). *Cover note on output and result indicators, Version 5*. p. 2. Letöltve: 2022. június 13. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/pmef-cover-note-indicators_en.pdf
- Európai Parlament (2018). *Jelentés a 7. környezetvédelmi cselekvési program végrehajtásáról*. Letöltve: 2022. július 19. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0059_HU.html
- EU Technical Expert Group on Sustainable Finance (2020). *Taxonomy Report: Technical Annex, 2020*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/200309-sustainable-finance-teg-final-report-taxonomy-annexes_en.pdf
- Goda, P. (2012). *Új rendszerszemléletű helyzetfeltárási módszer a vidéki területek fejlesztésében*. (Doktori értekezés. Szent István Egyetem, Regionális Tudományok Doktori Iskola.)
- Karcagi-Kováts, A. (2011). *Mivel mérjük a fenntarthatóságot? Az indikátorkészletek helyzetértékelése az EU tagállamok nemzeti fenntartható fejlődési stratégiáiban*. (Doktori értekezés. Debreceni Egyetem. Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.)
- Kengyel, Á. (2022). *Környezeti és költségvetési szempontok szorításában. A renacionalizálás mint az EU közös agrárpolitikájának lehetséges reformiránya*. *Közgazdasági Szemle, LXIX*, 721–738.
- Kemény, G. és Molnár, A. (2022. május 8.). *Zöldhitelezés a mezőgazdaságban. I. rész: Okok és szabályozói háttér*. *Agronapló*. <https://www.agronaplo.hu/szakfolyoirat/2022/05/gazdasag/zoldhitelezes-amezogazdasagban-i-resz-okok-es-szabalyozoi-hatter>
- Kiss, Á. (2009). *Környezeti fenntarthatóság az EU regionális politikájában*. (Doktori értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Széchenyi István Gazdasági Folyamatok Elmélete és Gyakorlata Doktori Iskola.)
- Kozma, D. E. (2020). *A fenntartható fejlődés empirikus vizsgálata az Európai Unióban*. (Doktori értekezés. Pannon Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.)
- KSH (2019). *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2018*. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xfpt/idoszaki/fenntartfejl/fenntartfejl18.pdf>
- KSH (2022). *A Fenntartható Fejlődési Indikátorai*. <https://www.ksh.hu/ffi/index.html>

- Kurrer, C. (2021). *Környezetpolitika: általános elvek és alapvető keretek*. Ismertető az Európai Unióról (Európai Parlament) <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/> környezetpolitika-általános-elvek-es-alapveto-keretek
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. & Behrens III, W. W. (1972). *The Limits to Growth*. Universe Books. <https://donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
- Mizik, T. (2019). A Közös Agrárpolitika üzemszintű hatásai magyar szemszögből. *Gazdálkodás*, 63(1), 3–21.
- Pánovics, A. (2020). Az Európai Unió környezeti politikája – félúton (?). *Pólusok*, 1(1), 107–125.
- Párizsi Megállapodás (2016. október 19.). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 282/4 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01))
- Pelle, A. (2008). *Az Európai Unió környezeti politikája*. http://www.nyf.hu/kornyezet/sites/www.nyf.hu/kornyezet/files/jegyzet/Pelle_Anita.pdf
- RWCED (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- UnitedNations(2022a). *What are United Nations Climate Change Conferences? Letöltve: 2022. november 23.* <https://unfccc.int/>; <https://unfccc.int/process-and-meetings/what-are-united-nations-climate-change-conferences>
- United Nations (2022b). *The 17 goals*. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/goals>

Jogszabályi hivatkozások:

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1119 rendelete (2021. június 30.) a klímasemlegesség elérését célzó keret létrehozásáról és a 401/2009/EK rendelet, valamint az (EU) 2018/1999 rendelet módosításáról (európai klímarendelet).

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2115 számú EU rendelete (2021. december 2.) a közös agrárpolitika keretében a tagállamok által elkészítendő stratégiai tervhez (KAP stratégiai terv) nyújtott, az Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA) és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) által finanszírozott támogatásra vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint az 1305/2013/EU és az 1307/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről.

A Bizottság (EU) 2021/2139 felhatalmazáson alapuló rendelete (2021. június 4.) az (EU) 2020/852 európai parlamenti és tanácsi rendeletnek az éghajlatváltozás mérsékléséhez és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz lényegesen hozzájáruló és az egyéb környezeti célkitűzéseket jelentősen nem sértő gazdasági tevékenységekkel szemben támasztott követelmények meghatározásához szükséges technikai vizsgálati kritériumok megállapítása érdekében történő kiegészítéséről (EGT-vonatkozású szöveg).

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/591 határozata (2022. április 6.) a 2030-ig tartó időszakra szóló általános uniós környezetvédelmi cselekvési programról.

MELLÉKLETEK

I. melléklet

Taxonómiai célkitűzések és aldimenzióik (Európai Parlament 2020/852 rendelet)

<i>10. cikk</i>	
Lényeges hozzájárulás az éghajlatváltozás mérsékléséhez	
(1) Egy gazdasági tevékenység akkor minősül úgy, hogy lényegesen hozzájárul az éghajlatváltozás mérsékléséhez, ha az adott tevékenység lényegesen hozzájárul az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának olyan szintű stabilizálásához, amellyel – a Párizsi Megállapodás hosszú távú hőmérsékleti céljával összhangban – megakadályozható az éghajlati rendszer veszélyes, emberi eredetű befolyásolása az üvegházhatásúgáz-kibocsátások elkerülésével vagy csökkentésével vagy az üvegházhatásúgáz-elynések növelésével, beleértve a folyamatinnovációt vagy a termékinnovációt is, a következők révén:	
a)	az (EU) 2018/2001 irányelvvel összhangban megújuló energia előállítása, szállítása, tárolása, elosztása vagy felhasználása, többek között jelentős jövőbeli megtakarítási potenciállal rendelkező innovatív technológiák alkalmazásával vagy az energiahálózat szükséges megerősítésével vagy bővítésével;
b)	az energiahatékonyság javítása, a 19. cikk (3) bekezdésében említett villamosenergia-termelési tevékenységek kivételével;
c)	a tiszta vagy klímasegleges mobilitás növelése;
d)	a fenntartható forrásból származó megújuló anyagok használatára való átállás;
e)	a környezeti szempontból biztonságos szén-dioxid-leválasztás és -hasznosítás (CCU), valamint az üvegházhatásúgáz-kibocsátás nettó csökkenését eredményező szén-dioxid-leválasztási és -tárolási (CCS) technológiák alkalmazásának növelése;
f)	a karbonelnyelő területek megerősítése, többek között az erdőirtás és az erdőpusztulás elkerülésével, az erdők helyreállításával, a szántók, gyepterületek és vizes élőhelyek fenntartható kezelésével és helyreállításával, valamint erdőtelepítéssel és regeneratív mezőgazdasággal;
g)	az energiarendszerek dekarbonizációjának biztosításához szükséges energetikai infrastruktúra létrehozása;
h)	tiszta és hatékony üzemanyagok előállítása megújuló vagy karbonsementes forrásokból; vagy
i)	az e bekezdés a) – h) pontjában említett tevékenységek bármelyikének lehetővé tétele a 16. cikkel összhangban.
<i>11. cikk</i>	
Lényeges hozzájárulás az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz	
(1) Egy gazdasági tevékenység akkor minősül úgy, hogy lényegesen hozzájárul az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz, ha az adott tevékenység:	
a)	olyan, az alkalmazkodást célzó megoldásokat foglal magában, amelyek vagy lényegesen csökkentik a jelenlegi éghajlat és a várható jövőbeli éghajlat által az említett gazdasági tevékenységre gyakorolt kedvezőtlen hatás kockázatát, vagy lényegesen csökkentik e kedvezőtlen hatást anélkül, hogy növelnék a kedvezőtlen hatás kockázatát az emberekre, a természetre vagy az eszközökre nézve; vagy
b)	olyan, az alkalmazkodást célzó megoldásokat biztosít, amelyek a 16. cikkben meghatározott feltételek teljesítésén túl lényegesen hozzájárulnak a jelenlegi éghajlat és a várható jövőbeli éghajlat által az emberekre, a természetre vagy az eszközökre nézve kedvezőtlen hatás kockázatának megelőzéséhez vagy csökkentéséhez, anélkül, hogy növelnék a kedvezőtlen hatás kockázatát más emberekre, természetre vagy eszközökre nézve.

<i>12. cikk</i>					
Lényeges hozzájárulás a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használatához és védelméhez					
(1) Egy gazdasági tevékenység akkor minősül úgy, hogy lényegesen hozzájárul a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használatához és védelméhez, ha az adott tevékenység akár lényegesen hozzájárul a víztestek – beleértve a felszíni és a felszín alatti víztesteket – jó állapotának eléréséhez, illetve a már jó állapotban lévő víztestek romlásának megelőzéséhez, akár lényegesen hozzájárul a tengervizek jó környezeti állapotának eléréséhez, illetve a már jó környezeti állapotban lévő tengervizek romlásának megelőzéséhez a következők révén:					
a)	a környezet megóvása a települési és ipari szennyvíz kibocsátásának káros hatásaitól – beleértve az újonnan megjelenő, aggodalomra okot adó szennyező anyagokat, így a gyógyszereket és a mikroműanyagokat is –, például a települési és az ipari szennyvíz megfelelő gyűjtésének, kezelésének és elvezetésének biztosításával;				
b)	az emberi egészség megóvása az emberi fogyasztásra szánt víz szennyezettsége által okozott káros hatásoktól annak biztosításával, hogy az ilyen víz nem tartalmaz mikroorganizmusokat, parazitákat és olyan anyagokat, amelyek potenciális veszélyt jelentenek az emberi egészségre, továbbá az emberek tiszta ivóvízhez jutásának elősegítése;				
c)	a vízgazdálkodás és a hatékonyság javítása, beleértve a vízi ökoszisztémák állapotának védelmével és javításával, a rendelkezésre álló vízkészletek hosszú távú védelmén keresztül a fenntartható vízhasználat előmozdításával – többek között olyan intézkedéseken keresztül, mint a víz újrahaználata –, valamint a szennyező anyagok felszíni és felszín alatti vizekbe történő kibocsátása fokozatos csökkentésének biztosításával, az árvizek és aszályok hatásainak enyhítéséhez történő hozzájárulással, vagy bármely más olyan tevékenységgel, amely védi vagy javítja a víztestek minőségi és mennyiségi állapotát;				
d)	a tengeri ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartható használatának biztosítása vagy hozzájárulás a tengervizek jó környezeti állapotához, többek között a tengeri környezet védelmével, megőrzésével vagy helyreállításával, valamint a tengeri környezetbe történő kibocsátások megelőzésével vagy csökkentésével; vagy				
e)	az e bekezdés a) – d) pontjában felsorolt tevékenységek bármelyikének lehetővé tétele a 16. cikkkel összhangban.				
<i>13. cikk</i>					
Lényeges hozzájárulás a körforgásos gazdaságra való átálláshoz					
(1) Egy gazdasági tevékenység akkor minősül úgy, hogy lényegesen hozzájárul a körforgásos gazdaságra való átálláshoz, beleértve a hulladékékepződés megelőzését, a hulladék-újrahaználatot és -újrafeldolgozást is, ha az adott tevékenység:					
a)	a természeti erőforrásokat – beleértve a fenntartható forrásból származó bioalapú és egyéb nyersanyagokat – hatékonyabban használja az előállítás során, többek között a következők révén: <table border="1" style="width: 100%; margin-top: 5px;"> <tr> <td style="text-align: center;">i.</td> <td>az elsődleges nyersanyagok használatának csökkentése, illetve a melléktermékek és a másodlagos nyersanyagok használatának növelése; vagy</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">ii.</td> <td>erőforrás- és energiahatékonysági intézkedések;</td> </tr> </table>	i.	az elsődleges nyersanyagok használatának csökkentése, illetve a melléktermékek és a másodlagos nyersanyagok használatának növelése; vagy	ii.	erőforrás- és energiahatékonysági intézkedések;
i.	az elsődleges nyersanyagok használatának csökkentése, illetve a melléktermékek és a másodlagos nyersanyagok használatának növelése; vagy				
ii.	erőforrás- és energiahatékonysági intézkedések;				
b)	növeli a termékek tartósságát, javíthatóságát, korszerűsíthetőségét vagy újrahaználhatóságát, különösen a tervezési és gyártási tevékenységek során;				
c)	növeli a termékek újrafeldolgozhatóságát – beleértve az ezen termékekben található egyes anyagok újrafeldolgozhatóságát is –, többek között a nem újrafeldolgozható termékek és anyagok helyettesítésével vagy csökkentett használatával, különösen a tervezési és gyártási tevékenységek során;				
d)	lényegesen csökkenti a veszélyes anyagok tartalmát és helyettesíti a különös aggodalomra okot adó anyagokat az anyagokban és a termékekben a teljes életciklusuk során, az uniós jogban meghatározott célkitűzésekkel összhangban, többek között ezen anyagok biztonságosabb alternatívákkal való felváltásával és a nyomonkövethetőség biztosításával;				

e)	meghosszabbítja a termékek használatát, többek között újrahasználat, a hosszú élettartamot célzó kialakítás, a rendeltetés módosítása, szétszerelés, újragyártás, fejlesztés és javítás, valamint termékmegosztás révén;
f)	növeli a másodlagos nyersanyagok használatát és azok minőségét, beleértve a hulladékok kiváló minőségű újrafeldolgozását;
g)	megelőzi vagy csökkenti a hulladékkeletkezést, beleértve az ásványi nyersanyagok kitermeléséből származó hulladék, valamint az építési és bontási tevékenységekből származó hulladék keletkezését is;
h)	növeli a hulladékok újrahasználatra és újrafeldolgozásra történő előkészítését;
i)	növeli a megelőzéshez, az újrahasználatra és az újrafeldolgozásra történő előkészítéshez szükséges hulladékkezelési infrastruktúra fejlesztését, biztosítva ugyanakkor, hogy a hasznosított anyagokat kiváló minőségű másodlagos nyersanyagként újrafeldolgozzák és az előállításba újra bevonják, elkerülve ezáltal az értékcsökkentő újrahasznosítást;
j)	minimálisra csökkenti a hulladékégetést és elkerüli a hulladékártalmatlanítást, beleértve a hulladéklerakást is, a hulladékhierarchia-elvekkel összhangban;
k)	elkerüli és csökkenti az elhagyott hulladékokat; vagy
l)	lehetővé teszi az ezen bekezdés a) – k) pontjában felsorolt tevékenységek bármelyikét a 16. cikkkel összhangban.
<i>14. cikk</i>	
Lényeges hozzájárulás a szennyezés megelőzéséhez és csökkentéséhez	
(I) Egy gazdasági tevékenység akkor minősül úgy, hogy lényegesen hozzájárul a szennyezés megelőzéséhez és csökkentéséhez, ha az adott tevékenység lényegesen hozzájárul a környezet szennyezéssel szembeni védelméhez a következők révén:	
a)	az üvegházhatású gázoktól eltérő szennyező anyagoknak a levegőbe, a vízbe vagy a földtani közegbe történő kibocsátásának megelőzése vagy – ha ez nem kivitelezhető – csökkentése;
b)	a levegő, a víz vagy a talaj minőségi állapotának javítása azokon a területeken, ahol a gazdasági tevékenység folyik, minimálisra csökkentve ugyanakkor az emberi egészséget és a környezetet terhelő bármely kedvezőtlen hatást és annak kockázatát;
c)	a vegyi anyagok előállítása, felhasználása vagy ártalmatlanítása által az emberi egészségre és a környezetre gyakorolt bármely kedvezőtlen hatás megelőzése vagy minimálisra csökkentése;
d)	az elhagyott hulladék és egyéb szennyezés eltávolítása; vagy
e)	az e bekezdés a) – d) pontjában felsorolt tevékenységek bármelyikének lehetővé tétele a 16. cikkkel összhangban.
<i>15. cikk</i>	
Lényeges hozzájárulás a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelméhez és helyreállításához	
(I) Egy gazdasági tevékenység akkor minősül úgy, hogy lényegesen hozzájárul a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelméhez és helyreállításához, ha az adott tevékenység lényegesen hozzájárul a biológiai sokféleség védelméhez, megőrzéséhez vagy helyreállításához vagy az ökoszisztémák jó kondíciójának eléréséhez, vagy a már jó kondícióban lévő ökoszisztémák védelméhez a következők révén:	
a)	a természet és a biológiai sokféleség megőrzése, beleértve a természetes és természetközeli élőhelyek és a fajok kedvező védettségi helyzetének elérését vagy a romlásuk megelőzését, ha már kedvező védettségi állapottal rendelkeznek, valamint a szárazföldi, tengeri és egyéb vízi ökoszisztémák védelmét és helyreállítását a kondíciójuk javítása és az ökoszisztéma-szolgáltatások nyújtására való képességük javítása érdekében;

b)	fenntartható földhasználat és területgazdálkodás, beleértve a talaj biológiai sokféleségének megfelelő védelmét, a talajdegradáció-semlegességet és a szennyezett területek szennyeződésmentesítését;
c)	fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok, beleértve azokat, amelyek hozzájárulnak a biológiai sokféleség fokozásához vagy a talajdegradációnak és az egyéb ökoszisztémák romlásának, az erdőirtásnak vagy az élőhelyek zsugorodásának megállításához vagy megelőzéséhez;
d)	fenntartható erdőgazdálkodás, beleértve az erdővel és erdőterülettel kapcsolatos olyan gyakorlatokat és hasznosításokat, amelyek hozzájárulnak a biológiai sokféleség fokozásához, vagy az ökoszisztémák romlásának, az erdőirtásnak és az élőhelyek zsugorodásának megállításához vagy megelőzéséhez; vagy
e)	az e bekezdés a) – d) pontjában felsorolt tevékenységek bármelyikének lehetővé tétele a 16. cikkel összhangban.